

KESİKBAŞ DESTANI VE TÜRK KÜLTÜRÜNDE KESİKBAŞ'A DAİR YENİ BULGULAR

Yrd. Doç. Dr. Ali KOZAN* - Mehmet Yusuf ÇELİK**

Öz

Kesikbaş Destanı, dinî tasavvufî bir destan mahiyetinde olup, Türklerin İslâmiyet'i kabulünden sonra Anadolu'da Türk kültürüyle şekillenen destanlardan biridir. Genellikle XIV. yüzyılın başlarında yazıya geçirildiği kabul edilen Kesikbaş Destanı'nda ana tema olarak, Hz. Ali'nin devi öldürüp Kesikbaş'ın ailesini ve esir beş yüz Müslümanı kuyudan kurtarması konusu işlenmektedir. Dolayısıyla Dâsitân-ı Kesikbaş, Hz. Ali'nin fedakârlığını, cesaretini, yiğitliğini ve kahramanlığını yansıtan cenknamelerden biri olma özelliğini taşımaktadır.

Öte yandan kahramanlarından birinin Kesikbaş olmasının yanı sıra, Hz. Peygamber ve Hz. Ali'ye duyulan sevginin tezahürü olarak Kesikbaş Destanı, Anadolu'dan Balkanlar'a ve Asya içlerine kadar geniş bir coğrafyada "Türk Toplumu" tarafından benimsenmiştir.

Bu çalışmada, Kesikbaş Destanı veya Dâsitân-ı Kesikbaş adlı esere ait beş nüsha, nüsha karşılaştırmasına tabi tutularak orijinal bir metin oluşturulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte mevcut çalışmalar ve kendi tespitlerimiz sonucunda Anadolu'da ve Balkanlarda Kesikbaş kültürünün yansımalarına değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kesikbaş, Kesikbaş Destanı, Menkıbe, Efsane, Cenkname, Hz. Ali.

Abstract

The Legend Of Kesikbaş And The New Findings About Kesikbaş In Turkish Culture

The legend of "Kesikbaş" is a type of religious and mystic story which has shaped with the Turkish culture at Anatolia after the conversion of

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

** MKÜ Reyhanlı MYO Okutmanı (Nevşehir Üni. Fen-Edeb. Fak. Tarih Böl. Doktora Öğrencisi)

Turks to Islam. This legend is usually accepted to be written down at the beginning of 14.th century and mentions about a fight that Ali (Groom of Prophet Muhammed) saves five hundred muslim and the family of "Kesikbaş" from a bell by killing a giant. Therefore "Dasitan-ı Kesikbaş" is one of the "cenknames" which has the features that show the braveness, courage, prowess and sacrifice of Ali.

As well as one of the characters of the story is Kesikbaş, it is appropriated by "Turkish Society" from Anatolia to Balkans and the intern lands of Asia as the legend has the reflections of the society's love to Prophet and Ali.

In this work, an original text has been tried to be produced by comparing the five copies of "Kesikbaş Destanı" or "Dasitan-ı Kesikbaş" legend. In addition of this, by the evaluation of made works and ours we tried to mention the reflections of Kesikbaş culture at Anatolia and Balkans.

Key words: Kesikbaş, the legend of Kesikbaş, Legend, Cenkname, Ali.

Giriş

Toplumların sosyal ve kültürel yaşamlarında köklü değişikliklerin meydana gelmesinde, yaşanan coğrafi çevre, din ve kültür değişimi gibi gelişmeler en çok etkili olan unsurlardır. Nitekim Türklerin İslâmiyet'i kabul edip yeni bir kültür çevresine girmeleri, sosyal ve kültürel yaşamlarında değişiklikler meydana getirmiştir. Toplumsal yaşamda meydana gelen bu değişiklikler, zamanla kaleme alınan eserlerde de etkisini göstermiş ve Türklerin destan, menkıbe, masal anlayışlarına da yansımıştır. Şöyle ki, İslâmiyet'ten önce teşekkül etmiş olan destanlar ya yerini dini konulu destanlara bırakmış ya da yeni unsurları eklemleyerek İslâmî bir yapıya bürünmüştür.

Anadolu'nun fethinden itibaren Türk destanlarında kahramanlık ve yiğitliğin yanı sıra dine de önem verilmeye başlandığı görülmektedir. XII. yüzyıl ile XIII. yüzyıl arası dönemde ise, Arap-İslâm edebiyatının etkisiyle işlenen kahramanlık hikâyeleri, Ebû Müslim, Hz. Hamza ve Hz. Ali'nin şahsiyetleri etrafında halkın cengâverlik duygularını tatmin edecek ve arttıracak mahiyette teşekkül etmiştir.¹ Çeşitli kaynaklarda hikâye, efsane, destan gibi isimlerle anılan bu eserlerde Peygamber kıssalarına ve mucizelerine, sahabelerin yaşantılarına, din büyükleri ve evliya menkıbelerine geniş bir şekilde yer verilmiştir.

1. Destan Kavramı ve Tarihi Kaynak Olarak Destanların Önemi

Destan, "tarihi olayların olağanüstü bir şekilde anlatıldığı, kahramanların millet vicdanında bıraktıkları izlerle canlandırıldığı, bir milletin yük-

¹ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009, s. 276; İsmet Çetin, *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. XXX.

sek duygularının terennüm edildiği uzun ve manzum eserlere”² verilen isim demektir.

Günümüz tarihçiliği tarihî kaynak olarak sözlü kaynakları “sözlü tarih” ve “sözlü gelenek” olarak iki ayrı kategoride değerlendirilmektedir. “Sözlü tarih” olaylara şahit olan veya olaylar hakkında bilgi sahibi olan sıradan insanların hatıralarının ve izlenimlerinin değerlendirilmesi olarak açıklanırken, “sözlü gelenek”, geçmiş yaşantılar ve şahsiyetlerle ilgili kuşaktan kuşağa aktarılmış anlatılar olarak kabul edilmektedir. İşte destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri gibi türler, ikinci grup olan sözlü gelenek kategorisine girmektedir.³

Destanlarda her ne kadar tabiatüstü varlıklar yaratılarak mübalağa ya kaçılrsa da konu, tarihî gerçeklere dayanır.⁴ Bu anlamda destanların kaynak olarak değerleri sınırlı olmakla birlikte, başka kaynaklardan yeterli bilgi sağlanamadığı durumlarda destanlardan tarihî kaynak olarak faydalanmak mümkündür.⁵ Nitekim destanları inceleyen araştırmacı ve ilim adamları, destanların tarih açısından önemine vurgu yaparak bu eserlerden tarihî kaynak olarak yararlanılabileceğini ortaya koymuşlardır. Şöyle ki, tarihçi Reşidüddin’in keşfettiği *Oğuz Destanı*’nı tercüme ve tahlil eden Zeki Velidi Togan, destanda bulunan bazı bilgilerin tarihî olaylarla ilgisini ortaya koymaya çalışmış, milattan öncesi Türk tarihi hakkında önemli görüşler ileri sürmüştür. Fahrettin Kırzioğlu da yer isimlerinin tespiti üzerine yaptığı çalışmada *Dede Korkut Destanı*’ndan istifade etmiştir.⁶

2. Destanın Konusu, Yazarı ve Yazılış Tarihi Hakkında

Anadolu’da gelişen Türk Edebiyatı’nın en eski eserlerinden biri olarak kabul edilen *Kesikbaş Destanı*,⁷ halkın dinî duygularını canlı tutmak amacıyla Hz. Peygamber’in faziletlerinin ve Hz. Ali’nin İslâm uğrundaki kahramanlıklarının anlatıldığı dinî-destanî nazım tarzında yazılmış bir halk hikâyesidir.⁸ Yazma eser kütüphanelerinde *Dâsitân-ı Kesikbaş*, *Hikâye-i Kesikbaş*, *Menâkıb-ı Kesikbaş* ve *Kitâb-ı Kesikbaş* gibi değişik isimlerle farklı nüshalarına rastlamak mümkündür.

² Necla Pekolcay, *İslâmi Türk Edebiyatı*, Çağaloğlu Yayınevi, İstanbul, 1967, s. 11.

³ Metin Arıkan, “Er Esim/Eşim Destanı Bağlamında Destan Tarih İlişkisi ve Destanın Oluşumu”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 194, İstanbul, Ekim 2011, s. 159.

⁴ Mübahat Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 20.

⁵ Tuncer Baykara, *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, s. 46; Mübahat Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, s. 20.

⁶ İsmail Özçelik, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, s. 67.

⁷ Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi: Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1970, s. 142.

⁸ Nurettin Albayrak, “Kesik Baş Destanı”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 308.

Kesikbaş Destanı, Türk kültür tarihi açısından önem arz eden *Hikâye-i Geyik*, *Hikâye-i Güvercin*, *Hikâye-i Deve*, *Dâsitân-ı Ejderhâ*, *Dâsitân-ı İbrahim* vb. dinî destanlar arasında sayılmaktadır.⁹ Aynı zamanda Anadolu'da gelişen İslâmî Türk edebiyatının ilk mesnevîlerinden biri olarak kabul edilmektedir.¹⁰ Genellikle yazma ve taşbasması *Mevlid* kitapları içerisinde yukarıda zikredilen diğer dinî destanlarla bir arada, bazen de müstakil olarak yazma mecmualarında yer almaktadır.¹¹

Hız. Ali'nin "*Cenknâmelerinden*" biri olan *Kesikbaş Destanı*'nın yazarı, dinî destanların çoğunluğunda olduğu gibi belli değildir. Destanı anlatan kişi birçok nüshada belli olmamakla beraber, bazı nüshaların sonunda Kirdeci Ali, Kethüdâ Ali veya Aliyyü'd-din gibi isimler geçmektedir. Dolayısıyla Kirdeci Ali'nin hikâyenin müellifi mi yoksa müstensihisi veya anlatıcısı mı olduğu hususu netlik kazanmamaktadır.¹² Ancak kimi araştırmacılar, destanın bazı nüshalarının sonunda yer alan: "*Bunu diyen Kirdeci 'Ali durur-Konya'da Mevlânâ'nun kulu durur*" beytine dayanarak yazarının Kirdeci Ali olduğunu söylemektedir.¹³

Dâsitân-ı Kesikbaş'ın yazıya geçiriliş tarihi de yazarı gibi kesin olarak belli olmamakla birlikte, XIII. yüzyılın sonlarında kaleme alındığı ve XIV. yüzyılda teşekkül ettiği kabul edilmektedir. Ayrıca XIII. yüzyıldan önceki bir dönemde teşekkül etmiş olabileceği ihtimaline de dikkat çekilmektedir.¹⁴

3. *Kesikbaş Destanı*'nın Nüshalarına Dair

"*Dâsitân-ı Kesikbaş*, *Hikâye-i Kesikbaş*, *Menâkıb-ı Kesikbaş*" gibi isimlerle zikredilen söz konusu risalenin gerek Türkiye'de, gerek yurt dışında bulunan kütüphanelerde pek çok nüshasına ulaşmak mümkündür.¹⁵ Küçük hacimli olması hasebiyle de, yazma mecmuaların içerisinde farklı risalelerle birlikte kaleme alınan eserin, söz konusu kütüphanelerde *Cönk*, *Mevlûd Hikâyeleri*, *Mecmu'a* ve *Mecmu'a-i Fevâid* adlı eserlerin içerisinde yer aldığı görülmektedir.

⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989, s. 11.

¹⁰ Mustafa Argunşah, *Kirdeci Ali Kesikbaş Destanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 15.

¹¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 11; Namık Aslan, "Bir Yazma Hikâye Mecmuası ve Kesik Baş Destanı", *Millî Folklor Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 28, Ankara, 1995, s. 35.

¹² Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 12; İsmet Çetin, *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*, s. 46; Nurettin Albayrak, "Kesik Baş Destanı", s. 308; Nurettin Albayrak, "Kesik Baş Destanı", s. 308.

¹³ İsmet Çetin, *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*, s. 47; Mustafa Argunşah, *Kirdeci Ali Kesikbaş Destanı*, s. 5. Ayrıca daha geniş bilgi için bkz. Mustafa Argunşah, *Kirdeci Ali Kesikbaş Destanı*, s. 5-10.

¹⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 13; İsmet Çetin, *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*, s. 46.

¹⁵ Türkiye'de mevcut olan *Dâsitân-ı Kesikbaş* veya *Kesikbaş Destanı* nüshalarının pek çoğunun katalog bilgileri elektronik ortama aktarılmıştır. Bkz. <https://www.yazmalar.gov.tr/>.

XIV. yüzyılda kaleme alınmaya başlanan bu hikâyelerin istinsah tarihi en eski olanı, Kirdeci Ali'ye ait olduğu söylenen 1461 tarihli nüsha olup müstensihî bilinmemektedir. Vasfi Mahir Kocatürk'ün kısmen inceleyip hususi kitaplığında mevcut olduğunu beyan ettiği bu nüsha,¹⁶ bilinen en eski tarihli nüsha olup, Mustafa Argunşah tarafından incelenmiştir. Söz konusu incelemede bu nüsha “asıl nüsha” olarak kullanılmıştır.¹⁷

Bu çalışmada Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde bulunan bir nüsha ve Milli Kütüphanede bulunan dört nüsha olmak üzere *Dâsitân-ı Kesikbaş*'a ait beş nüsha incelenerek orijinal bir metin oluşturulmaya çalışılmıştır.

Tarihî önceliğe göre tespit edip metin tenkidine tabi tuttuğumuz söz konusu nüshalardan ilki, Türk Tarih Kurumu Kitaplığı, nr. Y/462 numarada kayıtlı 1145/1732-33 istinsah tarihli mecmuadaki “*Dâsitân-ı Kesikbaş*” nüshasıdır. 4b-8a varakları arasında yer almaktadır. Asıl nüsha olarak kabul ettiğimiz bu nüsha Selçuklu ve Osmanlı sosyo-kültürel tarihi çalışmalarıyla bilinen hocamız Ahmet Yaşar Ocak tarafından da yayımlanmıştır. Ahmet Yaşar Ocak, yazma nüshada 27. beyitten itibaren 22 beyitlik bir kısmın eksik olduğunu ve bu kısmı taşbasması “*Hikâye-i Mevlîdû'n-Nebî*”den tamamladığını kaydetmektedir.¹⁸ Bu çalışmada ise değerlendirmeye tabi tutulan diğer nüshalardan asıl nüshaya ilaveler yapılarak eksik kısımlar tamamlanmış ve yeni bir metin oluşturulmaya çalışılmıştır. Böylece 99 beyitten oluşan bu nüsha 121 beyitlik bir nüshaya dönüşmüştür.

Türk Tarih Kurumu Kitaplığı'ndan temin edilen nüshanın katalog bilgilerinde müstensihînin adı geçmemektedir. Ancak nüshanın sonunda geçen “*Mevlânâ Fakîh Ahmed*” ibaresi, bu nüshanın Fakîh Ahmed¹⁹ tarafından kaleme alındığını düşündürmektedir. Bu nüsha, değerlendirmeye tabi tuttuğumuz nüshaların en eski tarihli olanı olduğu için karşılaştırmalı metinde asıl nüsha olarak kabul edilmiştir.

İkinci nüsha, Milli Kütüphanede Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A5237/9 numarada kayıtlı 1163/1749 istinsah tarihli mecmuadaki *Dâsitân-ı Kesikbaş* nüshasıdır. Nüshanın katalog bilgilerinde 162b-168a olarak kaydedilen mecmuadaki varak numaralarının 164a-168a olduğu tespit edilmiştir. Bu nüsha nesir tarzında kaleme alınmıştır.

Üçüncü nüsha, Milli Kütüphanede Samsun İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu'nda 55 Hk 458/13 numarada kayıtlı 1187/1774 istinsah tarihli mecmuada yer alan *Dâsitân-ı Kesikbaş* adlı nüshadır. Nüshanın katalog bilgilerinde 136-141b olarak kaydedilen mecmuadaki varak numaralarının 136b-140a olduğu tespit edilmiştir. Nazım tarzında tanzim edilmiş olup 91 beyitten oluşmaktadır.

¹⁶ Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 142.

¹⁷ Mustafa Argunşah, *Kirdeci Ali Kesikbaş Destanı*, s. 56-85.

¹⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkilerinden Bir Kesit)*, s. 86.

¹⁹ M. Fuad Köprülü, Konyalı Ahmed Fakîh'in XIII. yüzyılın başlarında Anadolu'da yaşadığını ve “*Çarhnâme*” adlı sûfiyâne bir eserinin bulunduğunu belirtmektedir. Bkz. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 351.

Dördüncü nüsha, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 2461/11 numarada kayıtlı ve 1195/1780²⁰ istinsah tarihli mecmuadaki *Kesikbaş* adlı nüshadır. 230a-235a sayfaları arasında yer almaktadır. Katalog bilgilerinde müstensihnin adı kaydedilmemiş olup Tomruka/Temerka bin Ahtula tarafından istinsah edildiği tespit edilmiştir. Nesir şeklinde tanzim edilmiş olup nazım özelliklerine uygun olarak yazıya geçirilmiştir.

Beşinci nüsha ise Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 6818/3 numarada kayıtlı ve 1209/1794 istinsah tarihli mecmuadaki *Menâkıb-ı Kesikbaş* adlı nüshadır. Bu yazmanın formları ters ciltlendiği için varak aralığı da 65a-62a şeklindedir. Molla Muhammed Efendi tarafından istinsah edilmiştir. 100 beyitlik bir nüshadır.

Bu durumda metin kritiğine tabi tutulan nüshaların en eski tarih sırasına göre listesi:

A: Nr. Y/462

B: 06 Mil Yz A5237/9

C: 55 Hk 458/13

D: 06 Mil Yz A 2461/11

E: 06 Mil Yz A 6818/3 şeklinde olmuştur.

Yapılan metin kritiğinde nüshalar arasındaki farklılıklar dipnotlarda belirtilmiştir. Cümle düzenindeki farklılıklar da dipnotlarda belirtilmiştir. Bunun dışında manada bir değişikliğe yol açmayan ve her iki metinde de aynı anlama gelen cümleler ile harf, bağlaç veya noktalamadan kaynaklanan farklılıklara dipnotlarda yer verilmemiştir.

4. *Dâsitân-ı Kesikbaş* Adlı Yazma Eserin Tahlili

Dâsitân-ı Kesikbaş, Hz. Ali'nin kahramanlıklarını anlatan bir metin olmasından dolayı savaş ve kahramanlık konulu mesnevî türüne dâhil edilebilir. Dinî anlatımlara sık yer verilmesinden ötürü de dinî bir hikâye olarak da kabul edilebilir. Nitekim eserin tahlili bu özellikler çerçevesinde yapılmaya çalışılmıştır.

Destanın sebep-i telifi olarak bu destanı söyleyene Allah'ın rızası, sevgisi temennî edilmekte, müminlerin işitip Peygamber'e çok salavât getirmeleri amacıyla Hz. Muhammed'in mucizelerinin anlatılacağı belirtilmektedir: *Hak yârî kulsun bu sözi söyleye / Mustafâ mu'cizâtın şerh eyleye*²¹ / *Ki mü'minler işidüb kala tana / Çok salavât vireler dâyim ana.*²²

Destanın telif sebebi giriş kısmından başka hitâm kısmında da geçmektedir. Burada müstensih, destanı "*yadigâr kalması*" düşüncesiyle

²⁰ www.yazmalar.org sitesinde verilen katalog bilgilerinde ve metnin içinde bu şekilde kaydedilen nüshanın tarihi, Mustafa Argunşah tarafından 1190/1776 olarak belirlenmiştir. Bkz. Mustafa Argunşah, *Kirdecî Ali Kesikbaş Destanı*, s. 18.

²¹ *Dâsitân-ı Kesikbaş*, Türk Tarih Kurumu Kitaplığı, Nr. Y/462, v. 4b.

²² *Dâsitân-ı Kesikbaş*, Türk Tarih Kurumu Kitaplığı, Nr. Y/462, v. 5a.

kaleme aldığını “*Bunu yazdım bî-vefâdur rûzigâr / Ben ölürsem kala hat-tım yâdigâr.*”²³ beyitleriyle ifade etmektedir.

Destanda; Hz. Ali’nin kişiliği, fedakârlığı, cesareti, yiğitliği ve kahra-manlığı ideal insan tipine örnek olarak işlenmiştir. Zira O, Allah’ın Arslan’ıdır, velidir, cömerttir, Hz. Muhammed’in dostu, Müslümanların hamisidir: Örneğin Kesikbaş’ın peygambere söylediği “*Alwirmezsens benim dâdım sana / Kıyametde da’vâcı olurum sana.*”²⁴ sözleri üzerine Hz. Ali, derhal harekete geçer ve ileriye atılarak problemin halli için Hz. Peygam-berden müsaade ister: “*Yerinden hemân dem ol Ali bana döndü*²⁵ / *Urdu Zülfikâr’ı kuşanûb geldi ilerü*²⁶ / *Ali ider yâ Resûl ben varayım / Zülfikâr ile Devi iki yarayım.*”²⁷ Hz. Muhammed, Hz. Ali’nin başına bir şey gelebi-lir endişesiyle izin vermek istemez. Ancak Hz. Ali kararlı olup Hz. Mu-hammed’den müsaade alarak tek başına Kesikbaş’la birlikte devin bu-lunduğu kuyuya gider: “*Yâ ben ölem yâ Div’in başın kesem...*²⁸ / *Kurtara-yım Div elinden avreti / Kurtarmazsam tıymayam Döldül atını.*”²⁹

Destanda Hz. Ali’nin kerametini gösteren bir olay da anlatılmaktadır. Hz. Ali’nin devi öldürüp onun elinden kurtardığı Müslümanlar, kuyudan çıkamamanın çaresizliği ve ümitsizliği içerisindeydi. Bunun üzerine Hz. Ali dua eder. O’nun duasıyla Müslümanlar kendilerini birdenbire kuyunun ağzında bulur ve kuyudan çıkarlar: “*Anlar ider yâ Ali biz nidelüm / Kuyu derin nice tedbir idelüm / Kuş degülüz kanad urub uçalum / Yakın degül nîrbânla çıkalum / Ali ider size hümâdur âri / Cümleñize Hakk kılıcıdur yârî / Secdeye vardı yere urdu yüzin / Kapûnun ağzında gördi kendözin.*”³⁰

Hz. Ali’nin dev ile mücadelesi “*Müslüman-Kâfir*” çerçevesinde işlen-miştir. Kesikbaş’ın karısını kaçırarak, onun oğlunu yiyen, beş bin Müslü-manı esir alıp her gün beş tanesini yiyen dev, “*İstihrac devi*”³¹ adıyla Müslümanların düşmanı, küfrün sembolü olarak yansıtılmıştır. Amacı yeryüzündeki bütün Müslümanları yok etmektir. Dev’e göre Hz. Ali dev-lerin düşmanıdır, canlarını yakandır, nice devlerin başını kesendir. De-vin “*Yıkayım Mekke Medine şehriniz / Yiyeyim hem şeyhiniz hem hacı-nuz*”³² şeklindeki ifadesine karşın Hz. Ali, İslâm gazâ anlayışına göre dev-i önce imana davet eder:

²³ *Dâstân-ı Kesikbaş*, Türk Tarih Kurumu Kitaplığı, Nr. Y/462, v. 8a.

²⁴ *Dâstân-ı Kesikbaş*, Milli Kütüphane Samsun İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 55 Hk 458/13, v. 137a-137b.

²⁵ *Dâstân-ı Kesikbaş*, Milli Kütüphane Samsun İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 55 Hk 458/13, v. 137b.

²⁶ *Dâstân-ı Kesikbaş*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A5237/9, v. 165a.

²⁷ *Kesikbaş*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A2461/11, v. 231b.

²⁸ *Dâstân-ı Kesikbaş*, Milli Kütüphane Samsun İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 55 Hk 458/13, v. 137b.

²⁹ *Kesikbaş*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A2461/11, v. 231b.

³⁰ *Dâstân-ı Kesikbaş*, Türk Tarih Kurumu Kitaplığı, Nr. Y/462, v. 7b.

³¹ *Menâkıb-ı Kesikbaş*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A6818/3, v. 65b.

³² *Dâstân-ı Kesikbaş*, Türk Tarih Kurumu Kitaplığı, Nr. Y/462, v. 6b-7a.

5. Kesikbaş Destanı'nın İslâmî Dönem Türk Kültür Tarihine Yansımaları

Kesikbaş Destanı'nın yazma ve basma Mevlid kitapları içinde yer almış olan dinî destanlar arasında halk tarafından en çok okunan ve tanınan hikâyelerden biri olma özelliğine sahip olduğu görülmektedir.³³ Nitekim kahramanlarından birinin “*gövdesiz bir insan başı*” olması gibi garip özelliklerin, hikâyenin dikkat çekmesinde ve Anadolu'dan başka Balkanlar'da ve Asya içlerinde yaygınlık kazanmasında etkili olduğu belirtilmektedir.³⁴ Ayrıca Kesikbaş hikâyelerinin geniş coğrafyalara yayılmasında, destanı ilginç kılmak için kullanılan motiflerin yanı sıra, İslamiyet'i kabul ederek yeni bir kültür daireesine giren Türk toplumunda, Hz. Peygamber ve Hz. Ali'ye duyulan sevgi ile Hz. Ali'nin yiğitliği, cesareti ve fedakârlığının, Türk toplumunun karakteristik özellikleriyle özdeşleştirilmesinin de etkili olduğu görülmektedir.

Dolayısıyla Kesikbaş Destanı'nın İslâmî dönem Türk kültür tarihine yansımalarına hem Anadolu'da, hem de Anadolu'nun dışında Balkanlar'da ve Asya içlerinde rastlanıldığı görülmektedir.

5.1. Destanın Anadolu'daki Yansımaları

Konuyla ilgili günümüze değin yapılan çalışmalar, gerek Anadolu'nun bazı bölgelerinde gerek Anadolu'nun dışında türbe ve ziyaret yerlerine bağlı olarak çeşitli Kesikbaş efsanelerinin anlatıldığını göstermektedir.³⁵ Kesikbaş Destanı'nın Anadolu'daki yansımaları incelendiğinde destanın, İslâmî dönem Anadolu Türk kültüründe önemli bir yer teşkil ettiği ve Anadolu Türk halkının destana ilgi duyduğu görülmektedir. Nitekim yüzyıllardır Türk sözlü kültür geleneğinde yer alan *Kesikbaş Destanı*, bir mevlit gibi Anadolu köy odalarında, milli-dinî Türk kültürünün yaşatıldığı kültür merkezlerinde, evlerde ve asker ocaklarında genellikle bir makam³⁶ üzere okunmuştur. Yakın zamanlara kadar Anadolu'nun bazı köy ve kasabalarında devam eden bu gelenek, günümüzde hemen hemen kaybolmak üzeredir.³⁷ Ancak Anadolu'nun çeşitli bölgelerinin sözlü kül-

³³ Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 142; Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 11; Mustafa Argunşah, *Kirdecî Ali Kesikbaş Destanı*, s. 15.

³⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 11; Nurettin Albayrak, *Kesik Baş Destanı*, s. 308.

³⁵ Gerek Türkiye'de gerek Türkiye dışında “*Kesikbaş motifi*” çevresinde işlenen destan, hikâye, efsane gibi edebî eserler hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 16 vd.

³⁶ Vasfi Mahir Kocatürk'e göre “Bu çeşit hikâyelerden çoğunun önce manzum olarak meydana gelmiş olması devrin durumuna göre tabiidir. Zira ezberlenmek, toplantılarda okunmak ve makamla söylenmek bakımından bu şekil daha münasip ve an'anevi idi bununla beraber nesir olarak yazıların bulunup bulunmadığını kabul etmeğe de mânî yoktur. Nitekim bugün elimizde bulunan birçok anonim mensur hikâyeler de aynı ruhu ve konuyu taşımaktadır.” Bkz. Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 142.

³⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989, s. 11.

türünde bu geleneğin halen yaşatıldığına dair örnekler de bulunmaktadır.³⁸ Hatta çocukluk dönemlerinden itibaren Kesikbaş hikâyesine olan merak ve ilgilerini yıllar sonra *Dâsitân-ı Kesikbaş*'ı konu edinen çalışmalar yaparak bunu yansıtan bilim adamları olmuştur.³⁹

Öte yandan Kesikbaş Destanı'nın Anadolu'nun bazı bölgelerinde türbe ve ziyaret yerlerine bağlı olarak anlatılan çeşitli Kesikbaş efsaneleri şeklinde Anadolu kültürüne yansıdığı görülmektedir. Bu anlatılar, genellikle Anadolu'nun İslamlaşma sürecinde bölgeye gelerek savaşı ve başının kesilmesine rağmen savaşımaya devam eden "Gâzi-Alp Tipi" çevresinde teşekkül etmiştir. Nitekim halen günümüzde Türk halkı arasında Anadolu'nun pek çok yerinde Kesikbaş ile ilgili çeşitli menkıbeler ve rivayetler anlatılmaktadır.⁴⁰ Bunlardan biri, Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın havarilerine yardım eden şahıs olarak ismi geçen⁴¹ fakat halk arasında Antakya'nın İslâm orduları tarafından fethi esnasında İslâm ordularına kesik başıyla yardım ettiğine inanılan Habîb-i Neccâr'dır. Bu inanışa göre O, Hz. Ömer'in komutanlarından Ubeyde bin Cerrah'in sancaktarıdır. Fetih'ten sonra kesik başının Antakya Kalesi'nin içine, gövdesinin ise Nur dağlarına defnedildiği kabul edilmektedir.⁴²

Konuyu ele alan ilk araştırmacı olan Ahmet Yaşar Ocak'ın belirtmiş olduğu Anadolu'da bulunan Kesikbaş türbeleri ve son dönem çalışmaları da yer alan Kesikbaş türbeleri dışında tarafımızdan da bazı mezar ve türbeler tespit edilmiştir.

Bunlardan birincisi, Nevşehir Ürgüp'e bağlı Taşkınpaşa Köyü ile Şahin Efendi Köyü yolu üzerinde, eskiden mezarlık olan boş bir arazide ve Taşkınpaşa Medresesi'nin güneyinde yer alan "Kesikbaş Türbesi"dir. Çevresinde 300 yıl öncesine ait mezarların bulunduğu kaydedilen türbenin, halk arasında "Kesikbaş Türbesi" olarak bilindiği belirtilmektedir. Bunun yanında türbede kimin medfun olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, halkı irşad amacıyla bölgeye gelen Ahmet Yesevî dervişlerinden biri olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca Selçuklular devrinde yaşadığına inanılan bu şahsın kafası kesilerek öldürüldüğü için Kesikbaş olarak adlandırıldığı söylenmektedir. Hatta kafası kesildikten sonra bile bir müddet savaştığına inanılmaktadır.⁴³

Bir diğer türbe/mezar da, Konya'nın Akşehir ilçesinde Sultandağı eteklerindeki askerî birliğin içerisinde yer alan ve Abdulvahab Gâzî/Kesikbaş

³⁸ Namık Aslan, *Bir Yazma Hikâye Mecmuası ve Kesik Baş Destanı*, s. 35.

³⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 5.

⁴⁰ Bu hususta geniş bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 15 vd.; Mehmet Önder, *Şehirden Şehire (Efsaneler, Destanlar, Hikâyeler) I*, YKY Yayınları, İstanbul, 1972, s. 73-77.

⁴¹ *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, Yasin Suresi, Ayet 20-27.

⁴² Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 17-18; Mehmet Önder, *Şehirden Şehire*, s. 74-75.

⁴³ Serap Kozan, *Nevşehir Yöresindeki Ziyaret Yerleri*, Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2009, s. 91-92.

olarak bilinen mezardır.⁴⁴ Halk arasında 602-732 yılları arasında yaşadığına ve Akşehir'in Emevî orduları tarafından fethi esnasında şehit olduğuna inanılmaktadır.

Nitekim *Medhiye-i Akşehir* adlı risalede de, “O kim Abdü'l-vahâb Gâzî çeker pâyna yârânı / 'Alemdâr-ı resûlullâh denir bilsen o sultânı/ Makâmında ziyâret kıl tilâvet eyle Kur'ânı”⁴⁵ şeklinde bu şahsın isminin zikredildiği görülmektedir.

Bu bağlamda günümüzde çeşitli amaçlarla ziyaret edilen Anadolu'daki *Kesikbaş Türbeleri*, Ahmet Yaşar Ocak'ın verdiği türbe listesi ve son dönem çalışmalarda yer alanlarla birlikte bizim tespit edebildiğimiz yeni türbelerle yeniden tablolastırılarak aşağıda gösterilmiştir. Buna göre Ocak'ın Türkiye'de tespit etmiş olduğu 25 türbenin sayısının, tespit edebildiğimiz kadarıyla 47'ye ulaştığı görülmektedir.

Tablo 1: Türkiye'de Varlığı Bilinen Bazı Kesikbaş Türbeleri⁴⁶

No	Yeri	Adı
1	Ankara	Felekeddin/Hacı Arab (Kesikbaş) ⁴⁷
2	Ankara	Hüseyin Gazi
3	Ankara (Ayaş)	Kesikbaş Sultan ⁴⁸
4	Antakya	Habib-i Neccar
5	Çorum	Suheyb-i Rûmî, Ubeydî Gazi
6	Çorum (İskilip)	Tespit edilemedi.
7	Denizli (Çökellez Dağı)	Kesikbaş-Ellez Gazi ⁴⁹
8	Diyarbakır	Sarı Saltuk ⁵⁰
9	Erzincan	Seydi Sultan
10	Erzincan (Binkoç Köyü)	Acep Şir Gazi ⁵¹

⁴⁴ İbrahim Hakkı Konyalı, *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir*, Numune Matbaası, İstanbul, 1945, s. 172.

⁴⁵ *Medhiye-i Akşehir*, Milli Kütüphane, Yz. A 5629/8, v. 32b.

⁴⁶ Ahmet Yaşar Ocak'ın tespitlerinin yanı sıra yapılan ilavelerle bu tablo düzenlenmiş olup yeni eklemeler dipnotlarla belirtilmiştir. Ahmet Yaşar Ocak'ın 1989 yılında tespit ettiği yerler için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih-Folklor İlişkilerinden Bir Kesit)*, s. 117.

⁴⁷ Ahmet Yaşar Ocak'ın kaydettiği listede türbenin adının tespit edilemediği belirtilmiştir. Ancak Ankara'da At Pazarı'nda Ahi Şerafettin Camii'nin kuzeyinde bulunan türbenin halk arasında “Felekeddin (Kesikbaş) Türbesi” adıyla anıldığı belirtilmektedir. Bkz. Abdülkerim Erdoğan, Gökçe Günel, Ali Kılıcı, *Tarih İçinde Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara, 2007, s. 222.

⁴⁸ Hikmet Tanyu, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967, s. 98.

⁴⁹ Saim Sakaoğlu, *101 Anadolu Efsanesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s. 245; Esmâ Şimşek, “Hendek (Sakarya) Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu 20-22 Nisan 2006*, Cilt: I, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2007, s. 1093; Mustafa Osan, *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halkbilimi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2006, s. 40.

⁵⁰ Yaşar Kalafat, “Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi”, http://turkoloji.cu.edu.tr/ HALKBILIM/kalafat_siirt.pdf, (Erişim: 18-Nisan-2013), s. 4.

11	Erzurum	Abdurrahman Gazi ⁵²
12	Erzurum (Oltu-Aslanpaşa)	Mısır Zinnun ⁵³
13	Erzurum (Oltu-Kaleiçi)	Kadı Zinnun ⁵⁴
14	Erzurum (HasanKale)	Hasan Dede
15	Eskişehir	Mevlid'deki Kesikbaş
16	Eskişehir (Seyitgazi)	Tespit edilemedi.
17	Gaziantep	Karaçomak
18	Gaziantep(Nurdağı-Sakçagözü)	Mevlid'deki Kesikbaş
19	Gediz	Murat Dede ⁵⁵
20	Isparta	Kesikbaş Gazi ⁵⁶
21	İstanbul (Beyoğlu-Halıcıoğlu)	Muhammed Mehmet Efendi ⁵⁷
22	İstanbul (Cankurtaran)	Hüseyin Ağa, Kesikbaş ⁵⁸
23	İznik	Eşref-i Rûmî
24	İznik	Abdülvahhab Gazi
25	Kars (Kars Kalesi)	Celâl Baba ⁵⁹
26	Kayseri (Melikgazi Köyü)	Kesikbaş ⁶⁰
27	Konya (Akşehir)	Abdülvahab Gazi ⁶¹

⁵¹ Saim Sakaoğlu, *101 Anadolu Efsanesi*, s. 97; Esmâ Şimşek, *Hendek (Sakarya) Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 1094.

⁵² Esmâ Şimşek, *Hendek (Sakarya) Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 1094; Yaşar Kalafat, "Kuzeydoğu Anadolu'da Ulucanlar-Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre-", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, Elazığ, 2000, s. 397; Yaşar Kalafat, "Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi", s. 5; Rukiye İçli, *Sosyolojik Açısından Ziyaret Fenomeni (Erzurum Abdurrahman Gazi Türbesi Örneği)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007, s. 12-18.

⁵³ Yaşar Kalafat, "Kuzeydoğu Anadolu'da Ulucanlar-Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre-", s. 401; Yaşar Kalafat, "Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi", s. 5.

⁵⁴ Yaşar Kalafat, "Kuzeydoğu Anadolu'da Ulucanlar-Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre-", s. 401; Yaşar Kalafat, "Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi", s. 6.

⁵⁵ Esmâ Şimşek, "Hendek (Sakarya) Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme", s. 1094; Zekeriya Karadavut, *Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)*, s. 101.

⁵⁶ Ahmet Yaşar Ocak'ın ismini "Kesikbaş Gazi" olarak verdiği bu türbe, "Kesikbaş Dede (Şehit Fethi Bey) adıyla da zikredilmektedir. Bkz. Filiz Nurhan Ölmez, Şirin Gökmen, "Isparta İl Merkezi'nde Bulunan Türbeler", *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 35, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara, Güz 2005, s. 84. Güz/2005 s. 71-103; Yasin Erdenk, *Isparta Yöresi Ziyaret ve Adak Yerleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2001, s. LXXXIII.

⁵⁷ Yaşar Kalafat, "Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi", s. 4.

⁵⁸ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44099/istanbul-turbeler-muze-mudurlugu.html>, (Erişim: 26 Nisan 2013).

⁵⁹ Saim Sakaoğlu, *101 Anadolu Efsanesi*, s. 243; Esmâ Şimşek, "Hendek (Sakarya) Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme", s. 1093.

⁶⁰ Mahmut Sankaya, "Erciyes Yöresinden İki Menkıbe ve Toprağı Vatanlaştıran Halk Etimolojisi Örnekleri", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 8, Karam Yayınları, Ankara, 2006, s. 48-53.

⁶¹ Ahmet Yaşar Ocak'ın kaydettiği listede türbenin adı verilmemiştir. Konya'nın Akşehir ilçesinde tespit ettiğimiz Kesikbaş'ın, türbesi yapılmamış olup mezarı açıktadır.

28	Konya	Tespit edilemedi.
29	Mardin (Cizre)	Mevlid'deki Kesikbaş
30	Muğla (Bodrum)	Saldırşah ⁶²
31	Muğla (Fethiye)	Ahmet Gazi ⁶³
32	Muş	Kesikbaş ⁶⁴
33	Nevşehir(Hacıbektaş)	Bektaş Efendi/Kesikbaş ⁶⁵
34	Nevşehir(Hacıbektaş)	Şemsi Tebrizi/Kesikbaş ⁶⁶
35	Nevşehir (Ürgüp-Taşkınpaşa)	Kesikbaş ⁶⁷
36	Niğde	Kesikbaş (Şemsi Tebrizi) ⁶⁸
37	Sakarya (Hendek)	Vahappede ⁶⁹
38	Sinop	Seyyid Bilâl
39	Sivas (Divriği)	Hüseyin Gazi
40	Sivas	Mevlid'deki Kesikbaş
41	Şırnak	Kesikbaş ⁷⁰
42	Trabzon	Tespit edilemedi.
43	Tokat (Turhal)	Kesikbaş ⁷¹
44	Van	Tespit edilemedi.
45	Van (Ahlat)	Tespit edilemedi.
46	Yozgat (Akdağ Madeni)	Muşallim ⁷²
47	Yozgat (Akçakale)	Şemun el Gazi ⁷³

⁶² Yaşar Kalafat, "Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi", s. 4.

⁶³ Yaşar Kalafat, "Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi", s. 4.

⁶⁴ Fatoş Yalçinkaya, *Muş'ta Yatırlar ve Yatırlarla İlgili Anlatılan Menkıbeler*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2008, s. 41.

⁶⁵ Hasan Yavuzer, Hacıbektaş Müzesi yakınlarındaki bu türbenin, halk arasında Hacı Bektaş Veli'nin müridlerinden biri olan bu şahsın savaşta başının gövdesinden ayrılmasına rağmen savaşmaya devam ettiği şeklinde bir inanış olduğunu belirtir. Ayrıca inanışa göre, savaş kazanıldığında bu mürid, başı koltuğunun altında geri döner ve mezarı da öldüğü yere yapılır. Hasan Yavuzer, "Hacı Bektaş'ta Ziyaret Yerleri ve Atfedilen Anlamlar", *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu*, Nevşehir, 2009, s. 159.

⁶⁶ Hacıbektaş Müzesi'ni ziyaretimiz esnasında, Hacıbektaş türbesi içerisinde yer alan Güvenç Abdal türbesinin girişinde solda yer alan mezar hakkında Kesikbaş kültürüne ait bir inanış olduğuna dair, müze görevlisi tarafından böyle bir bilgi verilmiştir.

⁶⁷ Serap Kozan, *Nevşehir Yöresindeki Ziyaret Yerleri*, s. 91-92.

⁶⁸ <http://www.nigdekulturturizm.gov.tr/belge/1-56781/nigde-ilindeki-adak-yerleri.html>, (Erişim: 25 Nisan 2013).

⁶⁹ Esma Şimşek, "Hendek (Sakarya) Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme", s. 1093.

⁷⁰ Yaşar Kalafat, "Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi", s. 4.

⁷¹ Ahmet Yaşar Ocak'ın ismini kaydetmediği bu türbe, yörede "*Kesikbaş Yatırı*" olarak bilinmektedir. Bkz. Yaşar Kalafat, "Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi", s. 4.

⁷² Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 117; Zekeriya Karadavut, *Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Edebiyatı Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1992, s. 100.

⁷³ Zekeriya Karadavut, *Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)*, s. 113.

6. Destanın Anadolu Dışındaki Yansımaları

Bu hususta yapılan çalışmalar Kesikbaş Destanı'nın Anadolu halkının dışında, "Kazaklar arasında halk inançlarının esaslarından sayıldığını, Kırım Türkleri ve Başkurtlar'da Kesikbaş rivayetlerine tesadüf olduğunu" ortaya koymuştur.⁷⁴

Ayrıca Kesikbaş hikâyesinin Tatar halkı arasında çok öncelerden beri yaygın bir şekilde bilindiği, "Kesikbaş kitabı", "Kesikbaş kıssası" isimleriyle şöhret bulduğu belirtilmektedir. Hatta medreselerde ders kitabı olarak kullanıldığı ve 1846 yılından itibaren Kazan'da pek çok defa basıldığı ifade edilmektedir.⁷⁵

Ayrıca Kosova'da da, türbe ve ziyaret yerlerine bağlı olarak çeşitli Kesikbaş efsaneleri anlatılmaktadır. Bu anlatımlardan özellikle halk arasında "Cerman Kuyusu ve Kesikbaş Baba Türbesi Efsanesi" adıyla bilinen ve ilmî çalışmalarda "Cerman (Cermen) Kuyusu ve Şeyh Abdullah Efendi Efsanesi" olarak adı geçen Kesikbaş efsanesi, konusu itibarıyla Türkiye'de mevcut ve incelenmiş "Dâstân-ı Kesikbaş" nüshalarıyla hemen hemen örtüşmektedir.⁷⁶

Bu çeşitli yerlerdeki nüshaların çoğunda müellif ya da anlatıcı olarak XIII.-XIV. yüzyılda Anadolu'da yaşamış Kirdecî Ali'nin adı geçmektedir. Bu da Kesikbaş destanının Anadolu'dan diğer bölgelere yayıldığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca bu nüshalarda Kesikbaş'ın memleketimizde türbesi olduğuna inanılan yerler de gösterilmektedir.⁷⁷

Bu bağlamda Türkiye dışında varlığı bilinen bazı Kesikbaş türbeleri de yine bizim tespit edebildiğimiz türbelerle birlikte tablo-2'deki gibidir. Buna göre Ocak'ın Yunanistan, dönemin Yugoslavya'sı ve Makedonya'da tespit ettiği türbelerin sayısı 18 olup, yapılan son çalışmalarda bu sayının 22'ye ulaştığı görülmüştür.

⁷⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 11.

⁷⁵ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Kesikbaş (Tahmini olarak XIII. Yüzyıl)", *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-Tatar Yazılı Edebiyatı*, (Haz. Nil Yuziev), (Çev. Fatma Özkan), Cilt: 18, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-29981/tatar-yazili-edebiyati.html>, (Erişim: 9 Aralık 2012).

⁷⁶ Daha geniş bilgi için bkz. Gonca Kuzay Demir, "Kosova'da Anlatılan Kesik Baş Efsaneleri", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History Of Turkish Or Turkic*, Volume 6/4 Fall 2011 Turkey, p. 80.

⁷⁷ Ahmet Yaşar Ocak, "Tarih ve Efsanenin Bir Kavşak Noktası: Türk Folklorunda Kesikbaş", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Cilt: I, AÜ Basımevi, Ankara, 1986, s. 205.

Tablo-2 Türkiye Dışında Varlığı Bilinen Bazı Kesikbaş Türbeleri⁷⁸

No	Yeri	Adı
1	Banyaluka	Tespit edilemedi.
2	Florina	Kirli Baba
3	İzvornik	Tespit edilemedi.
4	Komotini (Gümölcüne)	Kesikbaş Baba ⁷⁹
5	Kosova (Gilan-Rogaçitsa)	Tespit edilemedi. ⁸⁰
6	Kosova(Kaçanik)	Gazi Mahmud Beg/Mehmet Efendi ⁸¹
7	Kosova(Mitroviça)	Gül Baba ⁸²
8	Kosova-Nobırda	Koca Baba ⁸³
9	Kosova(Prizren)	Cafer Baba (Yarım Baş Baba) ⁸⁴
10	Kosova-Prizren	Cerman Kuyusu (Kesikbaş) ⁸⁵
11	Kosova (Prizren-LezKöyü)	Ömer Baba-Lez Baba (Kesikbaş) ⁸⁶
12	Leskopça	Tespit edilemedi.
13	Manastır (Bitolya)	Hasan Baba-Kesikbaş ⁸⁷
14	Novakov (Makedonya)	Tespit edilemedi.
15	Ohri	Tespit edilemedi.
16	Romanya-İsakça Kasabası	İsak Baba ⁸⁸

⁷⁸ Ahmet Yaşar Ocak'ın tespitlerinin yanı sıra yapılan ilavelerle bu tablo düzenlenmiş olup yeni eklemeler dipnotlarla belirtilmiştir. Ayrıca Ocak'ın çalışmasında yeri belirtilip ismi tespit edilemeyen türbe isimlerinden bazılarının isimleri tespit edilmiş ve tabloya dâhil edilmiştir. Ocak'ın 1989 yılında yapmış olduğu tablo için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 118.

⁷⁹ Ali Duran Gülççek, "Anadolu ve Balkanlar'daki Alevi Bektaşî Dergâhları (Tekke, Zaviye ve Türbeler) (XIII.-XIX. Yüzyıl)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 16, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 215.

⁸⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 118; Gonca Kuzay Demir, "Kosova'da Anlatılan Kesik Baş Efsaneleri", s. 79.

⁸¹ Ahmet Yaşar Ocak, türbenin adını Gazi Mahmut Beg olarak kaydetmiştir. Nitekim yapılan çalışmalarda türbede yatan kişinin Gazi Mahmud veya Saçlı Küçük Mehmed Efendi olduğuna dair farklı bilgiler yer aldığı belirtilmektedir. Bkz. Altay Suroy Recepoğlu, *Kosova'da Türk Kültürü veya Türkçe Düşünmek*, s. 212; Gonca Kuzay Demir, "Kosova'da Anlatılan Kesik Baş Efsaneleri", s. 80.

⁸² Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 118; Altay Suroy Recepoğlu, *Kosova'da Türk Kültürü veya Türkçe Düşünmek*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 218; Gonca Kuzay Demir, "Kosova'da Anlatılan Kesik Baş Efsaneleri", s. 79.

⁸³ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 118; Gonca Kuzay Demir, "Kosova'da Anlatılan Kesik Baş Efsaneleri", s. 80.

⁸⁴ Altay Suroy Recepoğlu, *Kosova'da Türk Kültürü veya Türkçe Düşünmek*, s. 216; Gonca Kuzay Demir, "Kosova'da Anlatılan Kesik Baş Efsaneleri", s. 81.

⁸⁵ Gonca Kuzay Demir, "Kosova'da Anlatılan Kesik Baş Efsaneleri", s. 80.

⁸⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, s. 118; Altay Suroy Recepoğlu, *Kosova'da Türk Kültürü veya Türkçe Düşünmek*, s. 214; Gonca Kuzay Demir, "Kosova'da Anlatılan Kesik Baş Efsaneleri", s. 79.

⁸⁷ Emine Hilal Ercan, *Makedonya'da Adak ve Ziyaret Yerleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, s. 83.

⁸⁸ M. Naci Önal, "Romanya Dobruca'sında Yedi Türbe", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları* 1998, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 39.

17	Selanik	Tespit edilemedi.
18	Üsküp	Tespit edilemedi.
19	Vranva (Makedonya)	Şeyh Süleyman
20	Gostivar-Vurtok Köyü	Cafer Baba ve Hıdır Baba ⁸⁹
21	Yakova (Makedonya)	Tespit edilemedi.
22	Yenipazar	Tespit edilemedi.

Sonuç

Dâsitân-ı Kesikbaş adlı yazma eser, ana tema olarak Hz. Ali'nin devî öldürüp Kesikbaş'ın karısı ve esir beş yüz Müslümanı kurtarmasını konu edinen efsânevi bir anlatıdır. Bu yönüyle eser Hz. Ali'yi anlatan cenk-namelerden biri olma özelliğine sahiptir. Dolayısıyla Hz. Ali'ye duyulan sevginin tezahürü olarak oluşturulan *Dâsitân-ı Kesikbaş*, dinin gereği olarak Hz. Muhammed'e saygıyı da yansıtmaktadır. Destanda dinî terimler ve söylemlere yer verilmektedir. Bu özelliğiyle eser, dinî hikâye olarak da kabul edilebilir.

Destan, menkıbe türleri içinde hayalî menkıbe tarzında kaleme alınmış olup temelde vurgulanmak istenen hususun Hz. Ali'nin şecaati, din düşmanlarına karşı yaptığı mücadele örneğinde İslâm'da gazâ ve cihat anlayışını pekiştirmek olduğu söylenilebilir. Bir başka deyişle destanda geçen mecazî ifadelerden maksat, İslâmiyet'i yok etmek isteyen küffara karşı Müslümanların mücadele etmesi gerektiğidir.

Yapılan çalışma neticesinde incelenen nüshaların bu örüntü ile kurgulandığı, konu itibarıyla nüshalar arasında önemli farklılıklar olmadığı görülmüştür. Ancak bazı nüshalarda müstensihlerin anlatıma mezhepsel eğilimlerini yansıttıklarına dair belirtiler bulunmaktadır. Asıl nüsha olarak kabul ettiğimiz nüshada da bu durum görülmektedir.

Bu çalışmada öncelikle asıl nüsha olarak kabul edilen Türk Tarih Kurumu Kitaplığı, nr. Y/462 numarada kayıtlı nüshaya değerlendirmeye tabi tutulan nüshalardan faydalanılarak ilaveler yapılmış ve yeni bir metin oluşturulmuştur.⁹⁰

Öte yandan Hz. Ali'nin ve destanın kahramanlarından biri olan Kesikbaş'ın, Anadolu'dan Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada benimsendiği ve halk destanlarında yer aldığı görülmektedir. Söz konusu bölgelerde türbe ve ziyaret yerlerine bağlı olarak Kesikbaş motifli pek çok efsanenin anlatıldığı da bilinmektedir. Halen bu bölgelerde varlığı bilinen ve özel günlerde halkın ziyaret ettiği, adaklar adadığı pek çok türbe ile ziyaret yeri bulunmaktadır. Bu minvalde daha önce Ahmet Yaşar Ocak'ın tespit ettiği Anadolu ve Balkanlar'da yer alan söz konusu ziyaret yerleri, çalışmamızda tablo halinde yeniden gösterilmiştir. Ayrıca daha önce yapılan

⁸⁹ Emine Hilal Ercan, *Makedonya'da Adak ve Ziyaret Yerleri*, s. 46.

⁹⁰ Oluşturulan yeni metin için bkz. Ek-1.

çalışmalardan farklı olarak tespit edilen Kesikbaş türbe veya mezarlarına ait fotoğraflardan bir kısmı da çalışmanın sonuna eklenmiştir.

Elbette ki Anadolu ve Balkanlar'da bulunan Kesikbaş anlatılarına dayanan türbe ve ziyaretler kaydettiklerimizle sınırlı değildir. Tarihsel süreçte bu hususta yapılan çalışmalar da, özellikle Anadolu'da pek çok Kesikbaş türbe ve ziyaretgâhının bulunduğunu ortaya koymuştur. Şöyle ki söz konusu çalışmalar, *Dâsitân-ı Kesikbaş* ile ilgili çalışma ve incelemelerin öncülerinden Ahmet Yaşar Ocak'ın tespit etmiş olduğu türbe ve ziyaretlerin dışında da pek çok ziyaret yeri ve bunlara ait ritüeller olduğunu da ortaya koymuştur.

Kaynaklar

Yazmalar

Dâsitân-ı Kesikbaş, Türk Tarih Kurumu Kitaplığı, Nr. Y/462, v. 4b-8a.

Dâsitân-ı Kesikbaş, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A5237/9, v. 164a-168a.

Dâsitân-ı Kesikbaş, Milli Kütüphane Samsun İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 55 Hk 458/13, v. 136b-140a.

Kesikbaş, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A2461/ 11, v. 230a-235a.

Menâkıb-ı Kesikbaş, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A6818/3, v. 65a-62a.

Dâsitân-ı Kesikbaş, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü, Mecmûa-i Dâsitân TY 4069, v. 15a-18a.

Medhiyye-i Akşehir, Milli Kütüphane, Yz. A 5629/8, v. 32b.

Telif Eserler

AKIN, Aynur: *Tarihî Kaynaklar İçerisinde Destanların Yeri ve Önemi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2008.

ALBAYRAK, Nurettin: "Kesik Baş Destanı", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.

ARGUNŞAH, Mustafa: *Kırdecî Ali Kesikbaş Destanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

ARIKAN, Metin: "Er Esim/Eşim Destanı Bağlamında Destan Tarih İlişkisi ve Destanın Oluşumu", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 194, Ekim, 2011.

ASLAN, Namık: "Bir Yazma Hikâye Mecmuası ve Kesik Baş Destanı", *Millî Folklor Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 28, Ankara, 1995.

ASLAN, Namık: "Manzum Dini Hikâyeler ve Kırdecî Ali'ye Ait Olduğu Söylenen İki Hikâye Metni (Güvercin ve Geyik Destanları)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 20, Kayseri, 2006.

BAYKARA, Tuncer: *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1999.

ÇETİN, İsmet: *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

ÇİÇEKLER, Mustafa: "Mesnevi", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.

DİLÇİN, Cem: *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.

ELÇİN, Şükrü: *Halk Edebiyatı Araştırmaları I*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

ERCAN, Emine Hilal: *Makedonya'da Adak ve Ziyaret Yerleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.

ERDENK, Yasin: *Isparta Yöresi Ziyaret ve Adak Yerleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2001.

ERDOĞAN, Abdülkerim - GÜNEL, Gökçe - KILCI, Ali: *Tarih İçinde Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara, 2007.

GÜLÇİÇEK, Ali Duran: "Anadolu ve Balkanlar'daki Alevi Bektaşî Dergâhları (Tekke, Zaviye ve Türbeler) (XIII.-XIX. Yüzyıl)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 16, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.

İÇLİ, Rukiye: *Sosyolojik Açıdan Ziyaret Fenomeni (Erzurum Abdurrahman Gazi Türbesi Örneği)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007.

KALAFAT, Yaşar: "Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi", http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/kalafat_siirt.pdf, (Erişim: 18 Nisan 2013).

KALAFAT, Yaşar: "Kuzeydoğu Anadolu'da Ulucanlar-Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, Elazığ, 2000.

KAPLAN, Yunus: "Destân-ı Veysel Karânî Epos Of Veysel Karanî", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal Of International Social Research)*, Volume 1/5, Fall, 2008.

KARADAVUT, Zekeriya: *Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Edebiyatı Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1992.

KOCATÜRK, Vasfi Mahir: *Türk Edebiyatı Tarihi: Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1970.

KONYALI, İbrahim Hakki: *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir*, Numune Matbaası, İstanbul, 1945.

KOZAN, Serap: *Neuşehir Yöresindeki Ziyaret Yerleri*, Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2009.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad: *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009.

Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.

KUZAY DEMİR, Gonca: "Kosova'da Anlatılan Kesik Baş Efsaneleri", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History Of Turkish Or Turkic*, Volume 6/4 Fall 2011 Turkey.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat: *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

OCAK, Ahmet Yaşar: “Tarih ve Efsanenin Bir Kavşak Noktası: Türk Folklorunda Kesikbaş”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Cilt: I, AÜ Basımevi, Ankara, 1986.

OCAK, Ahmet Yaşar: *Türk Folklorunda Kesikbaş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989.

OSAN, Mustafa: *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halkbilimi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2006.

ÖLMEZ, Filiz Nurhan - GÖKMEN, Şirin: “Isparta İl Merkezi’nde Bulunan Türbeler”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 35, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara, Güz 2005.

ÖNAL, M. Naci: “Romanya Dobruçası’nda Yedi Türbe”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları* 1998, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

ÖNDER, Mehmet: *Şehirden Şehire (Efsaneler, Destanlar, Hikâyeler) I*, YKY Yayınları, İstanbul, 1972.

ÖZÇELİK, İsmail: *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*, Nobel Yayınları, Ankara, 2011.

PEKOLCAY, Neclâ: *İslâmî Türk Edebiyatı*, Çağaloğlu Yayınevi, İstanbul, 1967.

RECEPOĞLU, Altay Suroy: *Kosova’da Türk Kültürü veya Türkçe Düşünmek*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

SAKAOĞLU, Saim: *101 Anadolu Efsanesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

SARIKAYA, Mahmut: “Erciyes Yöresinden İki Menkıbe ve Toprağı Vatanlaştıran Halk Etimolojisi Örnekleri”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 8, Karam Yayınları, Ankara, 2006.

ŞİMŞEK, Esmâ: “Hendek (Sakarya) Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri 20-22 Nisan 2006*, Cilt: I, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2007.

TANYU, Hikmet: *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, “Kesikbaş (Tahmini olarak XIII. Yüzyıl)”, *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-Tatar Yazılı Edebiyatı*, (Haz: Nil Yuziev), (Çev: Fatma Özkan), Cilt: 18, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-29981/tatar-yazili-edebiyati.html>, (Erişim: 9 Aralık 2012).

YALÇINKAYA, Fatoş: *Muş’ta Yatırlar ve Yatırlarla İlgili Anlatılan Menkıbeler*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2008.

YETİŞ, Kâzım: “Destan”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.

Elektronik Web

<http://www.nigdekulturturizm.gov.tr/belge/1-56781/nigde-ilindeki-adak-yerleri.html>, (Erişim: 25 Nisan 2013).

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44099/istanbul-turbeler-muze-mudurlugu.html>, (Erişim: 26 Nisan 2013).

Ek-1

Karşılaştırmalı Metin (Nüsha karşılaştırmasında Türk Tarih Kurumu Kitaplığı, nr. Y/462 Mecmua'da v. 4b-8a'da kayıtlı nüsha esas alınmıştır.⁹¹

Varak 4b

Hazâ Dâsitân-ı Kesik Baş⁹²

Bismillâhirrahmânirrahîm

1- Başlayalım söze Bismillâh ile	Duruşalım dün ü gün Allah ile
2- Bir hikâyet geldi dilüme âri ⁹³	Mustafâ mu'cizâtın söyle âri ⁹⁴
3- Hak yâri kılsun bu sözi söyleye ⁹⁵	Mustafâ mu'cizâtın şerh eyleye ⁹⁶

Varak 5a

4- Ki mü'minler işidüb kal zana ⁹⁷	Çok salavât vireler dâyim ana
5- İdem eğer aşk ile dinlerisen ⁹⁸	Aşk ile dinle ger erisen ⁹⁹
6- Oturmuşdı Mustafâ dört yâr ile ¹⁰⁰	Otuz üç bin sahâbe cümle bile
7- Bakarlardı Resül'ün mâh ¹⁰¹ yüzine	Kulak urmuşlardı şeker sözine
8- Gördiler geldi bir kesük âdem başı ¹⁰²	Girdi içeru döküb kanlu ¹⁰³ yaşı
9- Gövdesi yok bir acâib ¹⁰⁴ baş durur	Şehid olmuş iki gözi yaş durur

⁹¹ Ahmet Yaşar Ocak, bu nüshada eksik tanımladığı kısımları Mevlid-i Nebi'den 22 beyit ilave etmek suretiyle tamamlamış ve 121 beyitlik bir metin şeklinde yayınlamıştır. Bu çalışmada ise çalışmaya dâhil edilen nüshalardan eklemeler yapmak suretiyle asıl nüshada eksik görülen kısımlar tamamlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca asıl nüshaya ilave edilen kısımlar metinde italik yazı ile gösterilmiş olup hangi nüshadan alındığı da dipnotla belirtilmiştir.

⁹² B nüshasında eserin ismi "*Hazâ'l-Kitâb-ı Kesikbaş*" D nüshasında "*Hazâ Kesikbaş*", E nüshasında "*Hazâ Kitâb-ı Kesikbaş Budur*" şeklinde geçmektedir. C nüshasında ise bu kısım bulunmamaktadır.

⁹³ B ve D nüshalarında bulunmayan bu kısım C nüshasında "*Bir hikâyet geldi dile söyleyelim*" şeklinde geçmektedir.

⁹⁴ Bu kısım diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

⁹⁵ B ile C nüshalarında bulunmayan bu kısım D nüshasında "*Üstümüzde ânu hâzır görölüm*", E nüshasında "*İdelüm hak kılursa yâri*" ve "*Hak yâri kılursa diyelüm*" şeklinde iki defa geçmektedir.

⁹⁶ B nüshasında "*Mu'cizâtın idelüm-Muhammed'in iki cihân güneşi olâ Ahmed'in-Ol Resül'ün kim ayâ benzer yüzi-Yarın ol hakkından diler bizi*", C nüshasında "*Mustafâ mu'cizâtın şerh eyleyem*", D nüshasında "*Mustafâ'nın sohbetin idelüm-Tanrı'nın Arslanı idi ol Ali- Ol Ali ol (---) ol veli- Ol Ali'nin erliğini söyleyelüm- Hoş nizâmla şerh-i bünyâd eyleyelüm*", E nüshasında "*Mustafâ mu'cizâtı şerh idelüm*" şeklinde geçmektedir.

⁹⁷ E nüshasında "*Her kim işdirse kılur ta ana*" olarak geçen bu kısım, diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

⁹⁸ Bu kısım diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

⁹⁹ Bu kısım diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

¹⁰⁰ C nüshasında "*Otururdu Mustafâ yâr ile*", E nüshasında "*Resül oturmuşdı dört yâr ile*" şeklinde geçen bu kısım B ve D nüshalarında bulunmamaktadır.

¹⁰¹ Bu kelime C nüshasında "*ak*" şeklinde geçmektedir.

¹⁰² Bu kısım E nüshasında bulunmamaktadır.

¹⁰³ Bu kelime diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

¹⁰⁴ Bu kelime B, C ve E nüshalarında bulunmamaktadır.

10- Ne gövde var ne ayak ne hod eli	Bir kesük başdur hemân söyler dili
11- Sakalı ağdır yüzinden nûr akar ¹⁰⁵	Nûra batar her kim yüzine bakar ¹⁰⁶
12- Toprağa urdı yüzün kıldı zârî	Zârılıkda ağlatdı Peygamber'i
13- Sahâbeler kamû göynülü dili ¹⁰⁷	Geldi ol dem Tanrı Aslanı Ali ¹⁰⁸
14- Dutdı yerden Ali ânı götüre ¹⁰⁹	Mustafâ'nın manzarına yetüre ¹¹⁰
15- Ol ki kuvvet Ali'ye virmişidi ¹¹¹	Tanrı âna Aslanım dimişidi ¹¹²
16- Dutdı Ali ol Başı alamadı ¹¹³	Misli zerre yerinden ayıramadı ¹¹⁴
17- Kakdı kim kan ile doldu gözi ¹¹⁵	Tanrı adı hem salavât oldu yüzi ¹¹⁶
18- Girü dutdı alamadı ol gâzi ¹¹⁷	Na'ra urdı çıkdı sahrâ yazı ¹¹⁸

Varak 5b

19- Gayret ile Ali'nin aklı gider ¹¹⁹	Ol Baş ider yâ Resûl Ali nider
20- Kuvvet mi sınadı Ali ana ¹²⁰	Dahî zahmet virmesün Ali bana ¹²¹
21- Ali gibi bin kişi olur ise ¹²²	Kamusı da'vet kılub gelür ise ¹²³

¹⁰⁵ Bu kısım C ve D nüshalarında "Sakalından sanasın kim nûr akar" şeklinde geçmektedir.

¹⁰⁶ Bu kısım B nüshasında bulunmamaktadır.

¹⁰⁷ Bu kısım B ve E nüshalarında olmayıp, D nüshasında "Resûl ânı görüp de kurdu canı", C nüshasında ise "Sahâbenin cümlesi yandı canı" ve Ânı işitdi Resûl yandı canı" şeklinde geçmektedir.

¹⁰⁸ D nüshasında "Durakladı Tanrı'nın ol Arslanı", E nüshasında "Durâ geldi Ali getüre ânı" ve "Durâ geldi ol sahabiler canı" olarak geçen bu kısım, B nüshasında bulunmamaktadır..

¹⁰⁹ Bu kısım B nüshasında "Ali didi kim ol başı götürem", C nüshasında "Ol başı tutdu eliyle ol velî", D nüshasında "Ali durdı ol başı götürmeğe" şeklinde olup E nüshasında bulunmamaktadır.

¹¹⁰ Bu kısım B nüshasında "Mustafa'nın hâzıratına yetüre" şeklinde geçmektedir. C, D ve E nüshalarında ise bulunmamaktadır.

¹¹¹ Bu kısım B, C ve D nüshalarında bulunmamaktadır.

¹¹² Bu kısım E nüshasında "Tanrı'nın Aslan'ı ol velîye" şeklinde geçmektedir; B, C ve D nüshalarında ise bulunmamaktadır.

¹¹³ Bu kısım B nüshasında "Hamle kıldı üç kez götüremedi", C nüshasında "Ne kadar cehd eyledi kaldıramadı", D nüshasında "Kuvvet eyledi ol başı kaldırmadı", E nüshasında "Üç kez hamle kıldı almadı" şeklinde geçmektedir.

¹¹⁴ Bu kısım C nüshasında "Zerre kadar yerinden ayıramadı", E nüshasında "Miskâl-i zerre yerinden alamıya" şeklinde geçmektedir.

¹¹⁵ Bu kısım B nüshasında "Ali orda nolduğun bilmedi", şeklinde geçmektedir. C, D ve E nüshalarında ise bulunmamaktadır.

¹¹⁶ Bu kısım diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

¹¹⁷ Bu kısım B, D ve E nüshalarında bulunmamaktadır.

¹¹⁸ Bu kısım C nüshasında "Na'ra na'ra urdı yankılandı ol yer" şeklindedir, B, D ve E nüshalarında ise bulunmamaktadır.

¹¹⁹ Bu kısım D nüshasında "Kuvvetinden Ali'nin ussı gide" ve E nüshasında "Heybetden Ali'nin ussı gitti" şeklindedir, B nüshasında ise bulunmamaktadır.

¹²⁰ Bu kısım E nüshasında bulunmamaktadır.

¹²¹ Bu kısım D nüshasında "Diyesiz merhamet virmesin idün âna" şeklinde olup E nüshasında bulunmamaktadır.

¹²² Bu kısım D nüshasında bulunmamaktadır. C ve E nüshalarında ise "bin" kelimesinin yerine "yüz bin" şeklinde geçmektedir.

¹²³ Bu kısım B nüshasında "Her biri da'vâ kılub gelür ise", E nüshasında "Erlık için da'vâ kılursa" şeklinde olup, D nüshasında bulunmamaktadır.

- 22- Hiç beni kimse yerimden ırmaya¹²⁴ Hiç dahi kimse beni götürmeye¹²⁵
 23- Zira kim Hakk benümledür bile¹²⁶ Söyleşürem dün ü gün Allah ile¹²⁷
 24- Murâdımı maksûdımı irmişem¹²⁸ Bıkâmân (?) ben Hakk didârin
 görmüşem¹²⁹
 25- Elli def'a varmış idim ben hacca¹³⁰ Çok tımar itmişem yalın aç¹³¹
 26- İsm-i A'zam duâsın bilür idim¹³² İsâ ile ben namaz kılur idim¹³³
 27- Zerrin kal'âsı benüm şehrim idi¹³⁴ Hızır İlyâs mûnis benim yârim idi¹³⁵
 28- Bir avretim bir hûb oğlânım var idi¹³⁶ Ol ikisi bana mûnis yârim idi¹³⁷
 29- Gövdem ile oğlumu bir Div yedi¹³⁸ Ya Muhammed sen şefâ'at kıl didi¹³⁹
 30- Hem halâlîm aldı girdi kuyusuna¹⁴⁰ Uyku girmez gözlerime uyuya¹⁴¹

¹²⁴ Bu kısım D nüshasında bulunmamaktadır.

¹²⁵ Bu kısım D nüshasında bulunmamaktadır.

¹²⁶ Bu kısım B nüshasında "Zira kim durur benim ile", E nüshasında "Zira Hakk'dır benim ile bilse" şeklinde olup C ve D nüshalarında bulunmamaktadır.

¹²⁷ Bu kısım C nüshasında "Nerde ise Hakk ile söyleşürem-Bir de gök de hem âna buluşuram Gâh gezerdim yeryüzünde at ile-Gâh çıkardım göğe mu'cizât ile-Gâh çıkardım ferishtahlar katına-Gâh girerdim âdemin sıfâretine(?), D nüshasında "Gah yürürdüm yeryüzünde anıyla-Gâh çıkardım göğe mu'cizâtıyla" şeklinde olup B ve E nüshalarında "Söyleşürem" kelimesi "Duruşurum" şeklinde geçmektedir.

¹²⁸ Bu kısım C nüshasında "Dünyada maksûduma irişmişem" şeklinde olup B nüshasında bulunmamaktadır.

¹²⁹ Bu kısım B nüshasında bulunmamaktadır. C nüshasında "Bu kelimât-ı Hakk'ı dîzârin görmüşem", D nüshasında "Hakk dîzâyın görmüşem", E nüshasında "Ben kelimât-ı Hakk'ı didârin görmüşem" şeklinde geçmektedir.

¹³⁰ Bu kısım C ve E nüshalarında olmayıp D nüshasında "Elli" kelimesi yerine "Elli bir" kelimesi kaydedilmiştir.

¹³¹ Bu kısım diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

¹³² Bu kısım B, C ve D nüshalarında "İsm-i A'zam du'âsın okur idim" şeklindedir.

¹³³ Bu kısım B nüshasında bulunmamaktadır. C nüshasında "Ali ile namaz kılur idim", D nüshasında "İsâ ile gökde namaz kılur idim", E nüshasında "Ben İsâ ile namaz kılurdum" şeklinde geçmektedir.

¹³⁴ 27 ve 47. beyitler asıl nüshada bulunmayıp çoğunlukla D ile C nüshalarından, kısmen de B nüshasından alınmıştır. Bu kısım D nüshasından alınmış olup C ve E nüshalarında bulunmamaktadır. B nüshasında "Kal'a-yı Zengî benim şehrim idi" şeklinde geçmektedir.

¹³⁵ Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında "Yürür idim ben Hızır İlyâs ile-Gelür imiş ne kim başda yazıla", C nüshasında "Yürür idim Hızır İlyâs ile-Gelürmüş ne ki başa yazıla", E nüshasında "Gâh yürürdüm yeryüzünde atla-Gâh uçardım ferishtahlar katına-Gâh gezerdim ben Hızır İlyâs'la-Gelür imiş âdeme niyâzla" şeklinde geçmektedir.

¹³⁶ Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında "Bir halâlîm bir hûb oğlun var idi", C nüshasında "Bir hârunum bir hûb oğlun var idi", E nüshasında "Avretimle bir hûb oğlun vardı" şeklinde geçmektedir.

¹³⁷ Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında "İkisi de hâ bana mûnis yâr idi", C nüshasında "İkisi dahi bana hûb yâr idi", E nüshasında "Ol ikisi bana mûnis yârı" şeklinde geçmektedir.

¹³⁸ Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında bulunmamaktadır.

¹³⁹ Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında bulunmamaktadır. E nüshasında "Ya Muhammed şefâ'at eyle didi" şeklinde geçmektedir.

¹⁴⁰ Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında "Halâlîmi aldı girdi kuyuya", C nüshasında "Avretim aldı girdi kuyuya", E nüshasında "Avretim aldı girdi kuyuya" şeklinde geçmektedir.

¹⁴¹ Bu kısım C nüshasından alınmış olup B nüshasında "Uyku komaz uyuya", D nüshasında "Gözlerime gudde koymaz uklayalım", E nüshasında "Uyku gelmez kör gözümeye uyuya" şeklinde geçmektedir.

31- Alırmazsen benim dâdım sana ¹⁴²	Kıyametde da'vâcı olurum sana ¹⁴³
32- Bunu işitdi Resûl çok ağıladı ¹⁴⁴	İşidenler yüreğini dağıladı durdu ¹⁴⁵
33- Yerinden hemân dem ol Ali bana döndü ¹⁴⁶	Urdı Zülfikâr'ı kuşanûb geldi ilerü ¹⁴⁷
34- Ali ider yâ Resûl ben varayım ¹⁴⁸	Zülfikâr ile Devî iki yarayım ¹⁴⁹
35- Yâ ben ölem yâ Div'in başın kesem ¹⁵⁰	Getürem Medîne şehrine asam ¹⁵¹
36- Kurtarayım Div elinden avreti ¹⁵²	Kurtarmazsam tıymayam Düldül atını ¹⁵³
37- Hem erenler-i muhtelifden olmayam ¹⁵⁴	Pehlûvanlu da'vâsı kılmayam ¹⁵⁵
38- Resûl ider yâ Ali varma ana ¹⁵⁶	Olmaya ki bir zevâl gele sana ¹⁵⁷
39- Ali ider çâre yokdur varayım ¹⁵⁸	Başın ne yazılrsa göreyim ¹⁵⁹

¹⁴² Bu kısım C nüshasından alınmış olup D ve E nüshalarında bulunmamaktadır. B nüshasında "Da'vâm ândan ile virmesin bana" şeklinde geçmektedir.

¹⁴³ Bu kısım C nüshasından alınmış olup D ile E nüshalarında bulunmamaktadır. B nüshasında "Ahretde da'vâcı olurum sana" şeklinde geçmektedir.

¹⁴⁴ Bu kısım C nüshasından alınmış olup diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

¹⁴⁵ Bu kısım C nüshasından alınmış olup diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

¹⁴⁶ Bu kısım C nüshasından alınmış olup D nüshasında bulunmamaktadır. B nüshasında "İşidüb Ali bunu durmıya", E nüshasında "Bunu işidüb Ali'ye" şeklinde geçmektedir.

¹⁴⁷ Bu kısım B nüshasından alınmış olup D ile C nüshalarında bulunmamaktadır. E nüshasında "Kuşandı Zülfikâr'ı geldi ilerü" şeklinde geçmektedir.

¹⁴⁸ Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında "Yâ Resûlullâh destur virirsen benim varam", C nüshasında "Yâ Resûl dir veli kesr-i inâyet kıla Allah varayım", E nüshasında "Didi yâ Resûlullâh buyur varam" şeklinde geçmektedir.

¹⁴⁹ Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında "Zülfikâr ile Dev'in başın yaram", C nüshasında "Zülfikâr ile Dev'i öldüreyim", E nüshasında "Zülfikâr ile ciğerin çıkarın" şeklinde geçmektedir.

¹⁵⁰ Bu kısım C nüshasından alınmış olup D ile E nüshalarında bulunmamaktadır.

¹⁵¹ Bu kısım C nüshasından alınmış olup D ile E nüshalarında bulunmamaktadır. B nüshasında "Güleşem yer altında Dev'i basam" şeklinde geçmektedir.

¹⁵² Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında "Yâ benim ölem yâ Dev'in elinden kurtaram kurtaram ben avreti", C nüshasında "Dev'in elinden alam ol avreti öldürem ben Dev'i la'neti-Kesikbaş'ın dâdını devden alam-Bir elinde bugün çok kılıç salam", E nüshasında "Yâ alayım Dev elinden avreti" şeklinde geçmektedir.

¹⁵³ Bu kısım D nüshasından alınmış olup C nüshasında bulunmamaktadır. B nüshasında "Kurtarmazsam koyam Düldül atı", E nüshasında "Yâ binmiyem ayrık Düldül atı" şeklinde geçmektedir.

¹⁵⁴ Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında "Ben erenler meclisine girmiyem", C nüshasında "Meclisde erlerin urmuyam", E nüshasında "Erenler mahallinde oturmuyam" şeklinde geçmektedir.

¹⁵⁵ Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında "Erlik erlik da'vâsın urmuyam", C nüshasında "Gayri erlik da'vâsını kılmyam", E nüshasında "Er ayrık erlik da'vâsın getürmiyem" şeklinde geçmektedir.

¹⁵⁶ Bu kısım D nüshasından alınmıştır.

¹⁵⁷ Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında "Kim bilür ne gelür ânda sana", C nüshasında "Olmaya kim bir zarar ide sana", E nüshasında "Belki Dev'den ziyân gele sana" şeklinde geçmektedir.

¹⁵⁸ Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında "Ali idür varayım âna", C nüshasında "Ali ider varam serem ben âna", E nüshasında "Ali ider çare yokdur varırım" şeklinde geçmektedir.

¹⁵⁹ Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında "Başa yazılan gelür ândan bana", C nüshasında "Yazılanı görüşerem anlûma", E nüshasında "Alnuma ne yazıldı ise görürüm" şeklinde geçmektedir.

40- Gönderdiler Ali'yi ol başla ¹⁶⁰	Kıldı ashâblar kamu gözyaşla ¹⁶¹
41- Bindi Düldül'e bağladı Zülfikâr'ı ¹⁶²	Hasan ile Hüseyin ağlar zârî ¹⁶³
42- Sürdi Düldül'ü Ali ol dem katı ¹⁶⁴	Ol Kesük-Baş gider Düldül'den katı ¹⁶⁵
43- Dağ taş dimes yuvarlanır geçer ¹⁶⁶	Sanasın kim kanadı vardır uçar ¹⁶⁷
44- Vakit olurdu Düldül'den öne gider ¹⁶⁸	Yedi Mushaf Kur'an ezber ider ¹⁶⁹
45- Ali kim kanda namaz kılur idi ¹⁷⁰	Ol Kesik-Baş ile kılardı ¹⁷¹
46- Öper idi Ali ol başın yüzün ¹⁷²	Yağlıyla silerdi gözün başın ¹⁷³
47- Yedi gün yedi gice bin gitdiler ¹⁷⁴	Kudret ile bir yazıya yetdiler ¹⁷⁵
48- Sordu Ali başa kim ol avreti ¹⁷⁶	Bunda mı aldı ol Div la'neti ¹⁷⁷

¹⁶⁰ Bu kısım B nüshasından alınmış olup D nüshasında bulunmamaktadır. C nüshasında "Ali'yi gönderdiler bir haf ile" şeklinde geçmektedir.

¹⁶¹ Bu kısım B nüshasından alınmış olup D nüshasında bulunmamaktadır. C nüshasında "Sahâbeler doldu gözyaş ile", E nüshasında "Sahâbeler dinledi gözyaşla" şeklinde geçmektedir.

¹⁶² Bu kısım D nüshasından alınmış olup B nüshasında bulunmamaktadır. C nüshasında "Ali aldı kalkan ile Zülfikâr", E nüshasında "Ali bindi ol Düldül atı" şeklinde geçmektedir.

¹⁶³ Bu kısım D nüshasından alınmış olup B ile E nüshalarında bulunmamaktadır. C nüshasında "Hasan Hüseyin ikisi kıldılar zâr" şeklinde geçmektedir.

¹⁶⁴ Bu kısım C nüshasından alınmış olup E nüshasında bulunmamaktadır. B nüshasında "Ali sürdi Düldül'ü yavlak katı", D nüshasında "Girdi yola sürdi atı" şeklinde geçmektedir.

¹⁶⁵ Bu kısım C nüshasından alınmış olup B nüshasında "Gider ol baş dahî Düldül'den katı", D nüshasında "Ol Kesikbaş gitdi okdan katı", E nüshasında "Kesikbaş'ın ândan dahî git der katı" şeklinde geçmektedir.

¹⁶⁶ Bu kısım B nüshasından alınmış olup C nüshasında "Dağ taş dere tepe dimes geçer", D nüshasında "Dere dupe dimes keser", E nüshasında "Dere depe mezdûbe dimes yolların geçer" şeklinde geçmektedir.

¹⁶⁷ Bu kısım B nüshasından alınmış olup C nüshasında "Kanadı var sanasın kuşdur uçar" şeklinde geçmektedir.

¹⁶⁸ Bu kısım C nüshasından alınmış olup B nüshasında "Bir okdur atdım Düldül'den önce gider", D nüshasında "Ok atım Ali'den ilerü gider", E nüshasında "Bir ok atım Ali'den ön gider" şeklinde geçmektedir.

¹⁶⁹ Bu kısım B nüshasından alınmış olup C nüshasında "Yedi kerre Kur'an'ı ezber ider", D nüshasında "Yedi Mushaf Kur'an ezber ile", E nüshasında "Yedi Mushaf Kur'an hatm ider" şeklinde geçmektedir.

¹⁷⁰ Bu kısım C nüshasından alınmış olup D nüshasında bulunmamaktadır. B nüshasında "Namaz vaktini Ali bilür idi", E nüshasında "Namaz vaktin dahî bilür idi" şeklinde geçmektedir.

¹⁷¹ Bu kısım C nüshasından alınmış olup D nüshasında bulunmamaktadır. B nüshasında "Ânu dahî göz ile kılur idi", E nüshasında "Göz ucuyla namaz kılurdu" şeklinde geçmektedir.

¹⁷² Bu kısım C nüshasından alınmış olup D ile E nüshalarında bulunmamaktadır. B nüshasında "Ali gördi Kesikbaş'ın yüzünü" şeklinde geçmektedir.

¹⁷³ Bu kısım C nüshasından alınmış olup D ile E nüshalarında bulunmamaktadır. B nüshasında "Yağlağıyla hem silerdi gözünü" şeklinde geçmektedir.

¹⁷⁴ Bu kısım C nüshasından alınmış olup E nüshasında bulunmamaktadır. B nüshasında "Yedi gün yedi gice kesmez diler", D nüshasında "Yedi gice gitdiler" şeklinde geçmektedir.

¹⁷⁵ Bu kısım C nüshasından alınmış olup E nüshasında bulunmamaktadır. B nüshasında "Sekiz günde indiler o yazıya-Döndi Kesikbaş hûb olâ gâziye", D nüshasında "Kudret ile bir araya basdılar-Gördiler kim bir kesik yazı" şeklinde geçmektedir.

¹⁷⁶ Bu kısım C nüshasından alınmış olup B nüshasında "Ali idür ol ora mudur bura", D nüshasında "Döndi sordu Kesikbaş'dan sözi", E nüshasında "Ali ider bu mudur ol âdâre" şeklinde geçmektedir.

¹⁷⁷ Bu kısım C nüshasından alınmış olup D ile E nüshalarında bulunmamaktadır. B nüshasında "Kim halâlin dev alûb girdi yer" şeklinde geçmektedir.

49- Ol Baş ider bu aradır bu ara ¹⁷⁸	Kuyu ırak değe buna ne çare ¹⁷⁹
50- Ali bakdı gördü bir derin kuyu ¹⁸⁰	Cehennem kuyusu hem yok suyu ¹⁸¹
51- Ali girü döndü baksa Düldül'e	Beş yüz kulaç kemend vardı bile
52- Kemend ucun bir kayaya bağladı ¹⁸²	Düldül ile Kesük-Baş çok ağladı ¹⁸³
53- Ali secde kıluben Hakk'a döner ¹⁸⁴	Kemendine yapışur az az iner ¹⁸⁵
54- Kemend ucun aldı Ali eline ¹⁸⁶	Tiz getürdi Tanrı adın diline ¹⁸⁷
55- İsm-i A'zam duâsını okudı ¹⁸⁸	Ali kemend ucunu elden kodı ¹⁸⁹

Varak 6a

56- Bakdı gördi kuyunun dibi yırak	Yukaru bakdı ağzı hem dahî yırak ¹⁹⁰
57- Ali ider kendüye kemend uzak ¹⁹¹	Sen dahî er isen elinden bırak ¹⁹²
58- Bir gazâyise Div'le hoş ola ¹⁹³	Bırakırsan Ali adın ne ola ¹⁹⁴

¹⁷⁸ Bu kısım B nüshasında "Ol Baş ider ol oradur bulâ", C nüshasında "Ol Baş ider işde kuyu bunda durur-Dev mel'ün ol kuyu içindedür", D nüshasında "Kesikbaş idür buradur ol ârâ", E nüshasında "Sözcek(?) baş vardı araya-Ol baş döndi bakdı Ali'ye" şeklinde geçmektedir.

¹⁷⁹ Bu kısım B nüshasında "Kuyu derin imdi yok âna çare", D nüshasında "Kuyuda ol Dev ki ne olur çare", E nüshasında "Kuyu derin ne ola buna çare-Ali ider sıldkını tut âri-İnerüz Hakk kılursa yâri" şeklinde olup C nüshasında bulunmamaktadır.

¹⁸⁰ Bu kısım B nüshasında "Ali ider gel â âhi biz varalüm-Kuyu nicedür ânu bir görelim-Ali vardı gördü bir derin kuyu", C nüshasında "Ali gördi bakdı dıbsız bir kuyu", şeklinde olup D ile E nüshalarında bulunmamaktadır.

¹⁸¹ Bu kısım B nüshasında "Cehennem kuyusudur yokdur suyu-Kuyu ağzında kaya bitmiş idi-Ol kuyunun dibine yetmiş idi", C nüshasında "Cehennem deresidir yokdur suyu" şeklinde olup D ile E nüshalarında bulunmamaktadır.

¹⁸² Bu kısım B nüshasında "Ali kemendi kuyuya bağladı", C nüshasında "Kemendi ucun bir kayaya bağladı-Düldül'ni Allah'a ismarladı" şeklindedir.

¹⁸³ Bu kısım C nüshasında "Düldül ile Kesikbaş çok ağladı-Firkatiyle yüreklerin dağladı" şeklindedir.

¹⁸⁴ Bu kısım E nüshasında "Hakkâ şükr kıluben dönerdi" şeklinde olup diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

¹⁸⁵ Bu kısım B nüshasında "Ali kemendi alır iner", C nüshasında "Beş yüz kulaç kemendi ile indi katı-Kollarının kalmadı hiç tākati", E nüshasında "Hezin hezin kuyuya inerdi" şeklinde olup D nüshasında bulunmamaktadır.

¹⁸⁶ Bu kısım C nüshasında "Kemendin ucu geldi Ali'nin eline-Tekbir getürdü diline", D nüshasında "Kemendi ucu gitdi Ali'nin eline", E nüshasında "Kemendin ucu geldi Ali'nin eline" şeklinde olup B ve D nüshalarında bulunmamaktadır.

¹⁸⁷ Bu kısım B nüshasında "Yedi Mushaf Kur'an ezber ider", C nüshasında "Hakk-ı Teâla dilinden zıkr ider-Düldül'e ider ki ağlama yeter", D nüshasında "Tanrı adın tez getürdi diline", E nüshasında "Tanrı adın getürdi diline" şeklindedir.

¹⁸⁸ Bu kısım D nüshasında bulunmamaktadır.

¹⁸⁹ Bu kısım B nüshasında "Ali kemendi evvelden kodu" şeklinde olup D nüshasında bulunmamaktadır.

¹⁹⁰ Bu kısım diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

¹⁹¹ Bu kısım B nüshasında "Ali kemendin ucun elden bırak", C nüshasında "Kendüye ider kemendi elden bırak", D nüshasında "Ali ider kendüyene ucu bırak", E nüshasında "Ali kemendi elden bırak" şeklindedir.

¹⁹² Bu kısım diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

¹⁹³ Bu kısım diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

¹⁹⁴ Bu kısım B nüshasında "İner isen Dev göricek ol inmezsen eyü adın", C nüshasında "İner isen Dev ile çok canın öle-İnmezsen sende erlik kalmıya" şeklinde olup D ile E nüshalarında bulunmamaktadır.

59- İner idi kuyuya yavlak kanı ¹⁹⁵	Getürürdi tekbiri salavâtı ¹⁹⁶
60- Yedi gün iner idi ¹⁹⁷	Kâh ayağın kâh başın döner idi
61- Sekizinci gün Ali indi yere	Vir salavât kim Ali aklın dire ¹⁹⁸
62- Geldi aklı başına durdu uru ¹⁹⁹	Yüzünü secdeye koydı ol girü ²⁰⁰
63- Karşu bakdı gördi bir demir kapu ²⁰¹	Kıbleye döndü Hakk'a kıldı tapu ²⁰²
64- Kapu açdı gördü bir altun sarây ²⁰³	Ol sarâyda bir hâtun var yüzi ay ²⁰⁴
65- Görklü yüzi sarâyı nûr eylemiş ²⁰⁵	Tanrı aşkı canına kâr eylemiş
66- Namaz kılur ol âhiret hâtunı ²⁰⁶	Âh ider kim göğe çıkar tütünü ²⁰⁷
67- Seccâdesin gözyaşından ısladı ²⁰⁸	Ol Kesik-Baş halâli bu idi ²⁰⁹
68- Ânı koydı geçdi içeru sarâya ²¹⁰	Gördi beşyüz müslimân sünni bile ²¹¹
69- Kamunun eli ayağı bağludur ²¹²	Div elinden cigarleri dağludur ²¹³

¹⁹⁵ Bu kısım D ile E nüshalarında bulunmamaktadır.

¹⁹⁶ Bu kısım B nüshasında “*Sen getür Peygamber’e salavâtı*” şeklinde olup D ile E nüshalarında bulunmamaktadır.

¹⁹⁷ Bu kısım B, C ve D nüshalarında “*Yedi gün yedi gice iner idi*”, E nüshasında “*Yedi gün dün gün iner idi*” şeklindedir.

¹⁹⁸ Bu kısım B nüshasında “*Oturur biraz aklın dire*”, C nüshasında “*Otur kim bir nefes aklın dire*”, E nüshasında “*Secde kıldı Ali kim aklın vire*” şeklinde olup D nüshasında bulunmamaktadır.

¹⁹⁹ Bu kısım B ile E nüshalarında bulunmamaktadır. C nüshasında “*Aklı geldi başın açdı gözün*”, D nüshasında “*Bir sâ’at aklın durub serâh geldi başına açdı gözün*” şeklindedir.

²⁰⁰ Bu kısım diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

²⁰¹ Bu kısım C nüshasında “*Ali bakdı gördi bir mermer kapu*”, E nüshasında “*Sağ yanından gördi bir demir kapu*” şeklindedir.

²⁰² Bu kısım B nüshasında “*Secdeye vardı Hakk’a kıldı kabûl*”, C nüshasında “*Secdeye vardı Hakk tutdı yüzün*”, D nüshasında “*Döndi Hakk’a secde kıldı yüzüm*”, E nüshasında “*Secdeye durdı tabû*” şeklinde geçmektedir.

²⁰³ Bu kısım B nüshasında “*Depdi demür kapıyı girdi içeri*”, C nüshasında “*Kırub girdi içeri gördi bir avrat*”, D nüshasında “*Kuvvet eyledi kopardı ol Ali*”, E nüshasında “*Açdı ol kapuyu girdi sarâya*” şeklindedir.

²⁰⁴ Bu kısım B nüshasında “*Bir hâtun oturmuş ki aydan ârû*”, C nüshasında “*Aya benzer yüzü alnı ak yüzü acınacak kara gözi*” şeklindedir.

²⁰⁵ Bu kısım B ile D nüshalarında “*Oturduğı sarâyı nûr eylemiş*”, C nüshasında “*Görklü yüzü evi nûr eylemiş*”, E nüshasında “*Yüzü nûrundan sarây nûr eylemiş*” şeklindedir.

²⁰⁶ Bu kısım B ile E nüshalarında bulunmamaktadır.

²⁰⁷ Bu kısım B ile E nüshalarında bulunmamaktadır.

²⁰⁸ Bu kısım B nüshasında “*Gözyaşından durâğın seylân eylemiş*”, C nüshasında “*Ağlamakdan evi yaş eylemiş*”, D nüshasında “*Göziyaşı secdede baş eylemiş*”, E nüshasında “*Göziyaşı çevresin sel eylemiş*” şeklindedir.

²⁰⁹ Bu kısım B nüshasında “*Ol Kesikbaş’ın halâli olaymış-Hâtun ider sen mi geldin yâ Ali-Tanrı’nın Aslanı hem velî-Benim Tanrı’nın dostu-Kadi Peygamber bize buyurdu-Gör şimdi Ali gelürsede*”, C nüshasında “*Ol Kesikbaş’ın halâli imiş-Dün ü gün ağlardı efgân ile*”, E nüshasında “*Kesikbaş’ın halâli meğer bu imiş-Ali ider ağlama gül ey hümmâme-Çünkü geldi maksûdun oldu temâm*” şeklinde geçmektedir.

²¹⁰ Bu kısım B, D ve C nüshalarında bulunmamaktadır.

²¹¹ Bu kısım B nüshasında “*Ândan beşyüz Müslüman yağalıyordu-Beş yüzü de Müslüman der-gârlar*”, C nüshasında “*Beşyüz Sünni Müslümanlar dahî Ali gördüler*”, D nüshasında “*Gördi kim bir nece beşyüz Müslüman bağlıdûr*”, E nüshasında “*Beşyüz kişi bağlı ebdâr-ı yed*” şeklindedir.

²¹² Bu kısım B, C ve D nüshalarında bulunmamaktadır.

²¹³ Bu kısım B nüshasında “*Dev elinden zâr-ı gün ü sayarlar-Karşu gelür beşyüzü de feryâz ider-Dev elinden yâ Ali bize imdâd eyle*” şeklinde olup C nüshasında bulunmamaktadır.

70- Çünkü gördi Ali müslimânları²¹⁴

Tanrı Arslanı ol cömerd velî²¹⁵

Varak 6b

71- Çağrışurlar yâ Ali feryâd deyu²¹⁶

Bu Div elinden bizi kurtar deyu²¹⁷

72- Beşbin idik günde beşimiz yedi²¹⁸

Yiye yiye beşyüzümüzi kodı²¹⁹

73- Ali ider beni kim didi size²²⁰

Bunlar ider Mustafâ²²¹ geldi bize

74- Şimdi Ali irişür gelir didi²²²

Div elinden sizi kurtarır didi²²³

75- Zehi ankım gelmedi sırrı gelür²²⁴

Cümle gizlû işleri ma'lûm olur²²⁵

76- Ânı koydı geçdi içeru sarâya²²⁶

Gördi bir Div yatar benzer minâreye²²⁷

77- Künbete benzer idi ânın başı²²⁸

Hiç bulunmaz dünyada ânın eşi²²⁹

78- Bin yaşını geçmişidi ol âsî²³⁰

Barmakları hem bir âdem gövdesi²³¹

79- Ali ol dem el urur Zülfikâr'a

Didi uyurken kılâm iki pâre²³²

80- Ali ider kendüye hem yâ Ali²³³

Tanrı'nın Arslanı hem cömerd velî²³⁴

²¹⁴ Bu kısım diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

²¹⁵ Bu kısım diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

²¹⁶ Bu kısım E nüshasında bulunmamaktadır.

²¹⁷ Bu kısım C ile E nüshasında bulunmamaktadır.

²¹⁸ Bu kısım B, D ve E nüshalarında bulunmamaktadır.

²¹⁹ Bu kısım B, D ve E nüshalarında bulunmamaktadır.

²²⁰ Bu kısım B ile E nüshalarında bulunmamaktadır.

²²¹ Bu kısım B ile E nüshalarında bulunmamaktadır. C nüshasında ise "Mustafâ" ismi "Muhammed" olarak kullanılmıştır.

²²² Bu kısım D nüshasında "Şimdi bunda Ali gelür didi-Cümlenüz Dev elinden alür didi" şeklinde olup B, C ve E nüshalarında bulunmamaktadır.

²²³ Bu kısım B, C ve E nüshalarında bulunmamaktadır.

²²⁴ Bu kısım B nüshasında "Dahî er kim gelmeden sırrı gelir" şeklinde olup C, D ve E nüshalarında bulunmamaktadır.

²²⁵ Bu kısım B nüshasında "Cümle gizlû imiş âna âsân olur" şeklinde olup C, D ve E nüshalarında bulunmamaktadır.

²²⁶ Bu kısım D nüshasında "Gördi kim bir hoş sarây-Açdı kapuyu ol dev'i aray" şeklinde olup C nüshasında bulunmamaktadır.

²²⁷ Bu kısım E nüshasında "Bir dev yatıyor benzer minâreye-Şöyle katı nefesi çıkar-Her kime dokânursa ânı yıkar" şeklinde geçmektedir.

²²⁸ Bu kısım B nüshasında "Değme şehre benzerdi gövdesi-Şuî ü (?) meserretinden katı tütün çıkar idi-Kat burca dokânursa yıkar", D nüshasında "Kümbeze benzer hem ânın başı-Sız daşına benzer hem ânın dişi-Zulümdür heb ânın işi", E nüshasında "Künbete benzerdi ânün başı-Sınır taşına benzerdi dişi" şeklindedir.

²²⁹ Bu kısım C nüshasında "Acaba kalur idi gören kişi" şeklinde olup diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

²³⁰ Bu kısım C ile D nüshalarında bulunmamaktadır.

²³¹ Bu kısım B nüshasında bulunmamaktadır. C nüshasında "Sanki bir barmağı âdem gövdesi bin kişice var ânın gövdesi" şeklinde geçmektedir.

²³² Bu kısım C nüshasında "Zülfikâr ûra Dev'in başına", D nüshasında "Ey Ali uyurken kıl ânı pâre pâre" şeklinde olup B ile E nüshalarında bulunmamaktadır.

²³³ Bu kısım C nüshasında "Yine uzûna didi kim yâ Ali", E nüshasında "Girdi gördü Ali ol dev yatar-Kendi kendüye ider ey şu ebter" şeklinde olup B ve D nüshalarında bulunmamaktadır.

²³⁴ Bu kısım D nüshasında "Ey Tanrı'nın Arslanı cömert vâli-Ol 'Aliyyu ol seniyyu ol Velî" şeklinde olup diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

81- Div uyurken öldürmek erlik değil ²³⁵	Er adıyla yürümek dirlik değil ²³⁶
82- Na'ra urdı bir kerre uyanmadı ²³⁷	Na'ra aşkı canına boyanmadı ²³⁸
83- Kakıyu ben ikinci na'ra üzre ²³⁹	Div uyuriken serseri (?) dura gelür ²⁴⁰
84- Gözün açub Ali yüzine bakar ²⁴¹	Kakıyu ben dişine dişin kakar ²⁴²
85- Sen mi geldin yâ Ali düşmanımız	Senin elinden yandı canımız ²⁴³

Varak 7a

86- Sen kesensin kamu divlerin başın ²⁴⁴	Sen akıtdın kamu divlerin yaşın
87- Kim viribdi seni bunda bana ²⁴⁵	Ben dahî varam dirdim anda sana ²⁴⁶
88- Ali ider ol viribdür beni ²⁴⁷	İki pâre eyleyem şimdi seni ²⁴⁸
89- Ali ider seni şimdi öldürem ²⁴⁹	Kanın ile sarâyı dolduram ²⁵⁰

²³⁵ Bu kısım C nüshasında "Uyur devî öldürme gıl yâ velî" şeklindedir.

²³⁶ Bu kısım B nüshasında "Bu ad ile yürümek serlik değil-Yâ Ali uyur iken öldüresin-Dostunu düşmanını güldüresin", C nüshasında "Yavuz ad ile dirilmek dirlik değil", E nüshasında "Kalâtıyla(?) der almak erlik değil-Şimdi sen bu devî öldüresün-Düşmanlar ki kaçın güldüresin-Şimdi ben bu devî öldüreyim-Allah onarırsa kaydın göreyim" şeklinde olup D nüshasında bulunmamaktadır.

²³⁷ Bu kısım B nüshasında "Ali bir na'ra urdı kuy-katı", C nüshasında "Na'ra urdı bir gözün uyanmadı", E nüshasında "Ali bir nefere urdı uyanmadı" şeklinde geçmektedir.

²³⁸ Bu kısım B nüshasında "Yankulandı dağ taş sahr yâzı", C nüshasında "Na'ra ânın canına kâr etmedi", D nüshasında "Na'rasın yanına uyanmadı", E nüshasında "Nefer ânın canının boyanmadı" şeklindedir.

²³⁹ Bu kısım B nüshasında "İki kerre na'ra urdı uyanmadı-Üçüncü kuvvetiyle na'ra urdı uyanmadı", C nüshasında "Kakıyûb na'rayı kim şöyle urur Dev", D nüshasında "İki kerre na'ra urdu ol gâzi-Na'rasında yankulandı dağa taş kesik yazı-Bekleyûb uyanursa deyû dört yanına bakar", E nüshasında "Ali ikinci dahî nefere urur" şeklindedir.

²⁴⁰ Bu kısım B nüshasında "Dev yerinden ser ser olub inledi durakladı-Ali'ye neler kıldı", C nüshasında "Uyurken uyanub dura gelür ol Dev", E nüshasında "Ol Dev devlünür kalkar durur" şeklinde olup D nüshasında bulunmamaktadır.

²⁴¹ Bu kısım B nüshasında "Kakırdı Ali'ye bir hışımla bakar" şeklinde olup C nüshasında bulunmamaktadır.

²⁴² Bu kısım B nüshasında "Kakıyu dev dişlerin bir bir yine", D nüshasında "Kakıyûb dişin dişine kâkar", E nüshasında "Hışm idüb dişi dişine kalkılar" şeklinde olup C nüshasında bulunmamaktadır.

²⁴³ Bu kısım B nüshasında "Yandı yakıldı elinden cânımız alındı", D nüshasında "Senün ânın demî kovdı canımız" şeklindedir.

²⁴⁴ Bu kısım B ile C nüshalarında bulunmamaktadır. D nüshasında "Sen mi kesdün bunca Devler kanını" şeklindedir.

²⁴⁵ Bu kısım C nüshasında "Buraya seni kim getürdî iş bu sarâyı", şeklinde olup B, D ve E nüshalarında bulunmamaktadır.

²⁴⁶ Bu kısım B nüshasında "Âhir varırdım ben sana bugün" şeklinde olup, C nüshasında bulunmamaktadır.

²⁴⁷ Bu kısım B nüshasında "Bana Ali dedi Hakk verdi bunda beni-Bunda şimdi hoş yâre yemesin seni", C nüshasında "Ali ider Tanrı getürdî beni", D nüshasında "Üşde seni Tanrı virdi bana-Üşde sana Tanrı virdi beni" şeklinde olup E nüshasında bulunmamaktadır.

²⁴⁸ Bu kısım E nüshasında "Pâre pâre eyleyem bende seni-Böyle deyince ol dev bucağ gider-Ali ider 'aceb bu dev ne ider" şeklinde olup D nüshasında bulunmamaktadır.

²⁴⁹ Bu kısım B nüshasında "Ali ider yâ mel'un laf urmağla-Gelmez kû su durmağla" şeklinde olup D ve E nüshalarında bulunmamaktadır.

²⁵⁰ Bu kısım B, D ve E nüshalarında bulunmamaktadır.

90- Ol Div ider şimdi ben seni yiyem ²⁵¹	Dünyada sünni müslimân komıyam ²⁵²
91- Dünyada hem götüreyim adunız ²⁵³	Ne düşmanınız koyam ne kadınız ²⁵⁴
92- Yıkayım Mekke Medine şehriniz	Yiyem hem şeyhiniz hem hacınuz ²⁵⁵
93- Gürzin alub eline hamle kılur ²⁵⁶	Ali dahî eline kalkan alur ²⁵⁷
94- Bir gürz urdı Ali'nin kalkanına ²⁵⁸	Hergiz zevâl irmedi kalkanına ²⁵⁹
95- Üç hamlede Ali'yi alamadı ²⁶⁰	Kakıdı kim nidesini bilmedi ²⁶¹
96- Sıçradı kademin urdı taşa ²⁶²	Kademin kademine urdı ol paşa ²⁶³
97- Çünkü nevbet Ali'ye değdi yârâ ²⁶⁴	Elin urdı ol sâat Zülfikâr'a ²⁶⁵
98- Ali dir ol Div'e iman getür ²⁶⁶	Tanrı'nın birliğine ikrâr getür ²⁶⁷
99- Ol Div dir ben ki yaşadım dimedim ²⁶⁸	Kamû ömr içinde kaygu eylemedim ²⁶⁹

²⁵¹ Bu kısım D nüshasında “*Seni pâre pâre kıluram şimdi seni*” şeklindedir.

²⁵² Bu kısım B nüshasında “*Ya'ni dünyada Müslüman mı koyam*”, C nüshasında “*Dahî dünyada Müslüman komıyam*”, E nüshasında “*Dünyada Müslümanları komıyam*” şeklinde olup D nüshasında bulunmamaktadır.

²⁵³ Bu kısım D nüshasında “*Giderirem dünyadan izinizi*” şeklinde olup E nüshasında bulunmamaktadır.

²⁵⁴ Bu kısım C nüshasında “*Ne seni koyam ne Peygamberüni*”, D nüshasında “*Ne seni kıyam ne Peygamberi*”, E nüshasında “*Yiyem seni senün Peygamberini*” şeklinde olup B nüshasında bulunmamaktadır.

²⁵⁵ Bu kısım C nüshasında “*Varam yıkam cümle mescidinüzi-Öyle diyüb yerinden kalkar idi*”, D nüshasında “*Hem kuyumda asâh koyam başınızı-Öyle didi mezdüh yüzi kara*” şeklinde geçmektedir. B ile E nüshalarında ise bu kısım bulunmamaktadır.

²⁵⁶ Bu kısım B nüshasında “*Kâkıyu ben dev bacağına gelür-Beşyüz batmân gürzini ele alur*”, C nüshasında “*Beş bin batmân gürzi varidi-Gürzin alub Ali'ye hamle kılur*”, D nüshasında “*Bin batmân gürzi vardı yere*”, E nüshasında “*Verdi ol dev elin sundu yere-Altmış batmân bir daş aldı eline*” şeklindedir.

²⁵⁷ Bu kısım B nüshasında “*Ali Allah adını aldı dile getürüb kalkanı çevirdi kolına*” şeklinde olup D ile E nüshalarında bulunmamaktadır.

²⁵⁸ Bu kısım B nüshasında “*Üç kez urdı Dev Aliye kayırmadı*”, D nüshasında “*Elin gürzine Ali urdı*”, E nüshasında “*Şöyle urdı Ali'nin kalkanına*” şeklinde geçmektedir.

²⁵⁹ Bu kısım B nüshasında “*Kalkanını kolundan alamadı*”, C nüshasında “*Hiç ziyân gelmedi Ali'nin canına*”, E nüshasında “*Hiç zarar gelmedi ânun koluna*” şeklinde olup D nüshasında bulunmamaktadır.

²⁶⁰ Bu kısım D nüshasında “*Üç kerre hamle kıldı Ali'ye*”, E nüshasında “*İki kez hamle kıldı alamadı*” şeklinde olup B ile C nüshalarında bulunmamaktadır.

²⁶¹ Bu kısım B, C ve D nüshalarında bulunmamaktadır. E nüshasında ise “*Aklı şaşdı ne dediğin bilemedi*” şeklinde geçmektedir.

²⁶² Bu kısım diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

²⁶³ Bu kısım D nüshasında “*Ayağın taşa dizine*” şeklinde olup B, C ve E nüshalarında bulunmamaktadır.

²⁶⁴ Bu kısım B nüshasında “*Dördüncü nevbet Ali gerek-İşde imdi nevbet Ali'ye değer*”, C nüshasında “*Çünkü nevbet Ali'ye geldi hemân*”, D nüshasında “*Çünkü nevbet Ali'ye döndi*”, E nüshasında “*Çün üçüncü nevbet geldi Ali'ye-Tanrı Aslanı ol Veli'ye*” şeklinde kullanılmıştır.

²⁶⁵ Bu kısım B nüshasında bulunmamaktadır. C nüshasında “*Zülfikârı çekdi virmedi aman*”, D nüshasında “*Tayrân ol sâ'at seğırdi çıkıdı taş üstüne-Şükr idüb secde kıldı Hakk dostuna*”, E nüshasında “*Zülfikârı çıkardı başına kodu-Dahî Muhammed'e salavât virdi*” şeklinde geçmektedir.

²⁶⁶ Bu kısım B nüshasında “*Ali ider e(?) âsi barmak getür*”, D nüshasında “*Ali ider barmak getür*”, E nüshasında “*Ali ider yâ laîn imân getür*” şeklindedir.

²⁶⁷ B nüshasında “*ikrâr getür*” ifadesi “*imân getür*” şeklinde kullanılmıştır.

²⁶⁸ Bu kısım B nüshasında “*Bin yaşadım ben bu sözi demezem*”, C nüshasında “*Ol Dev ider bin yaşadım dimedim*”, D nüshasında “*Ol Dev ider bin yaşadım der idüm*”, E nüshasında “*Dev ider ben bu sözi demiyem*” şeklinde geçmektedir.

100- Ölü isem ben bu sözü dimeyem²⁷⁰ Ömr içre din kaygusun yimeyem²⁷¹

Varak 7b

101- Çünkü işitdi Ali bu sözleri²⁷² Kakdı kan ile doldı gözleri²⁷³
 102- Zülfikâr'ı saldı ol Div başına²⁷⁴ Kesdi başın indi sarây taşına²⁷⁵
 103- Çünkü öldürdü Ali mel'un Div'i²⁷⁶ Hem yıkıldı kamu İblis'in evi²⁷⁷
 104- Çözdi beş yüz sünni müslimân Üleşdirdi ânlara ol Div malın²⁷⁹
 elin²⁷⁸
 105- Her biri götürdiğince aldılar²⁸⁰ Birbirin kuyu dibine geldiler²⁸¹
 106- Anlar ider yâ Ali biz nidelüm²⁸² Kuyu derin nice tedbir idelüm²⁸³
 107- Kuş değilüz kanad urub uçalum²⁸⁴ Yakın değil nirbânla²⁸⁵ çıkalum²⁸⁶

²⁶⁹ Bu kısım B nüshasında "Din kuyusun herkez yemez", C nüshasında "Bu ömrümde din kaygusun komadım", D nüshasında "Geçdi ömrüm din kaygu duymadım", E nüshasında "Bin yaşadım din kaygusun dimiyem", E nüshasında "Bin yaşadım din kaygusun dimiyem-Süleyman peygamber tahtına ermişem-Nice yıllar padişahlık sürmüşem-İstihrac Dev'i derler benim adıma" şeklinde geçmektedir.

²⁷⁰ Bu kısım B, C ve D nüshalarında bulunmamaktadır. E nüshasında ise "Ben ölem gidem bu sözi demiyem" şeklinde kullanılmıştır.

²⁷¹ Bu kısım diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

²⁷² Bu kısım C nüshasında "Çün işitdi Ali iş bu sözi", D nüshasında "Çünkü Dev'den işitdi ol Veli", şeklinde kullanılmış olup B ile E nüshalarında bulunmamaktadır.

²⁷³ Bu kısım B ile E nüshalarında bulunmamaktadır. C nüshasında "Kumukdan (?) kanile doldu gözi alnı-Urdı Ali Zülfikâr ile yüzün-Tutdı Hüda'nın dergâhına", D nüshasında "İki pâre eyledi ol Dev'i" şeklinde geçmektedir.

²⁷⁴ Bu kısım B ile E nüshalarında "Ali urdı Zülfikâr'ı başına", C nüshasında "Zülfikâr'ı urdı Dev'in başına" şeklinde kullanılmış olup D nüshasında bulunmamaktadır.

²⁷⁵ Bu kısım B nüshasında "Kesdi düşdi sarâyın taşına", C nüshasında "İndi oturdu sarâyın taşına" şeklinde kullanılmış olup D nüshasında bulunmamaktadır.

²⁷⁶ Bu kısım B nüshasında "İki biçdi Ali ol dem Dev'i başın", C nüshasında "Şöyle iki pâre itdi ol Dev'i", E nüshasında "Ali iki pâre eyledi Dev'i" şeklinde kullanılmış olup D nüshasında bulunmamaktadır.

²⁷⁷ Bu kısım B nüshasında "İmdi yıkıdı şeytânın evin", C nüshasında "Ol Dev öldü yıkıldı İblis evi", E nüshasında "Çün Dev öldü yıkıldı şitân ilî" şeklinde kullanılmış olup D nüshasında bulunmamaktadır.

²⁷⁸ Bu kısım B nüshasında "Ali Dev'i öldürüb Müslümanlar gelür", C nüshasında "Geldi çözdi beş yüz kişinin elin", D nüshasında "Çıkıdı saçdı ol Müslüman'ın elin ayağın", E nüshasında "Geldi çözdi Müslümanlar elini" şeklinde geçmektedir.

²⁷⁹ Bu kısım B nüshasında "Dev'in malını bunlara taksim kılur", D nüshasında "Üleşdirdi ne varsa Dev'in malın", E nüshasında "Bahşış aldı bunlar Dev malını" şeklinde olup C nüshasında "Ânlara" kelimesi yerine "Her birine", kelimesi kullanılmıştır.

²⁸⁰ Bu kısım C nüshasında "Ne kadar malı varsa aldılar", D nüshasında "Her birisi götüreceğ mal aldılar" şeklinde geçmektedir.

²⁸¹ Bu kısım B nüshasında "Dirilüb kuyu dibine geldiler", C nüshasında "Kamüsi kuyu dibine geldiler", D nüshasında "Ol sâ'at kuyu dübine geldiler", E nüshasında "Yer altıdan kü dibi ne geldiler" şeklinde geçmektedir.

²⁸² Bu kısım B nüshasında "Didiler kim yâ Ali biz nidelüm", D nüshasında "Çığırıştlar yâ Ali biz ne devüz", E nüshasında "Bunlar ider yâ Ali ne kilâlüm" şeklinde geçmektedir.

²⁸³ Bu kısım B nüshasında "Kuyudan çıkmağa ne iş idelüm", C nüshasında "Bu kuyuya nice dermân idelüm", D nüshasında "Bu kuyuda biz ne çare ideriz", E nüshasında "Kü der nice tekbir idelüm" şeklinde geçmektedir.

²⁸⁴ Bu kısım B ile E nüshalarında "Kuş değilüz kanadıyla uçarız", D nüshasında "Kanadımız yok biz yakarı uçarız" şeklinde kullanılmış olup C nüshasında ise "Uçarız" kelimesi "Uçalum" şeklinde kullanılmıştır.

108- Ali ider size hümâdur âri ²⁸⁷	Cümledenize Hakk kılıcıdır yâri ²⁸⁸
109- Secdeye vardı yere urdı yüzün ²⁸⁹	Kapûnun ağzında gördi kendözin ²⁹⁰
110- Gördi beşyüz sünni müslimân bile ²⁹¹	Salavât getürdiler tekbir ile ²⁹²
111- Haber oldu Resûl'e Ali gelür ²⁹³	Tanrı'nın Aslanı ol veli gelür ²⁹⁴
112- Karşu çıkdı Ali ile görüşdiler ²⁹⁵	Sanasın kim ay ü gün görüşdiler ²⁹⁶
113- Duâ kıldı ol Kesik-Baş'a ²⁹⁷	Bir şerif yiğit oldu ey paşa ²⁹⁸
114- Ol oğlançuğu kim yemiş idi ²⁹⁹	Kubkuruca soyucak komuş idi ³⁰⁰
115- Âna dahî Hakk çalab can bağısladı ³⁰¹	Zehi âna padişah lûtf işledi ³⁰²

²⁸⁵ Kelimenin aslı "nerdübânla" olup nüshada bu şekilde yazılmıştır.

²⁸⁶ Bu kısım B nüshasında "Deniz değül gemü ile geçelüm-Yakın değıl nüdranlar üzere deyüz-Çare yokdur meğer bunda duraruz", C nüshasında "Deniz değıl gemi ile geçelüm", D nüshasında "Nerdü-bân yok biz yukarı çıkaruz", E nüshasında "Deniz değıl gemüyle geçeriz" şeklinde geçmektedir.

²⁸⁷ Bu kısım B ile D nüshalarında bulunmamaktadır. C nüshasında "Çün Ali duâ kılur başın açardı", E nüshasında "Ali ider hatminüz âri" şeklinde geçmektedir.

²⁸⁸ Bu kısım B, C, D nüshalarında bulunmamaktadır. E nüshasında "Çıkarız Hakk kılursa yâri" şeklinde geçmektedir.

²⁸⁹ Bu kısım B nüshasında "Secdeye vardı Hakk'a döndü yōni", C nüshasında "Ali sözi ka-bul olur 'arşdan geçer- Secdeye vardı Hakk'a döndü yüzün", D nüshasında "Ali duâ kılub sildi yüzün", E nüshasında "Ali indi secdeye sıvazdı yüzün" şeklinde geçmektedir.

²⁹⁰ Bu kısım B nüshasında "Kuyunun ağzında gördü kendüzini", C nüshasında "Cümlesi sı-nırda gördi kendüzün", D nüshasında "Ol sâ'at kuyunun ağzında gördü", E nüshasında "Kâ kenarında urdı kendi yüzün" şeklinde geçmektedir.

²⁹¹ Bu kısım B nüshasında "Çün Ali kim erişdi bu menzile-Beş yüz kişi Müslüman heb bile", C nüshasında "Beş yüz sünni Müslüman cümle bile", E nüshasında "Ol Mü'minler Müslüman-lar dahî bile" şeklinde geçmektedir.

²⁹² Bu kısım B nüshasında bulunmamaktadır. E nüshasında "Vir salavât âna tekbir ile" şeklinde geçmektedir.

²⁹³ Bu kısım B nüshasında "Peygamber'e muştulâlâyı gütüler", D nüshasında "Çünkü Resûl işitdi Ali gelür" şeklinde kullanılmış olup E nüshasında bulunmamaktadır.

²⁹⁴ Bu kısım B nüshasında "İşte Dîv'dir Ali dediler", C nüshasında "Tanrı'nın Aslanı hem gerçek Velî", D nüshasında "Tanrı'nın Arslanı cömert Velî gelür" şeklinde kullanılmış olup E nüshasında bulunmamaktadır.

²⁹⁵ Bu kısım B nüshasında "Sahâbeler cümle karşu çıkdılar-Kaykûlu gözlerin şâz itdiler", C nüshasında "Karşu çıkdı Resûl görüdüler", D nüshasında "Cümle ashâblar karşu gelüb gö-rüşdiler-Sahâbeler murâdına irişdiler" şeklinde olup E nüshasında bulunmamaktadır.

²⁹⁶ Bu kısım B, D ve E nüshalarında bulunmamaktadır. C nüshasında ise "Sanâsın ay-ı gevsen buluşdular" şeklinde geçmektedir.

²⁹⁷ Bu kısım B nüshasında "Duâ kıldı ki Peygamber Kesikbaş'a", C nüshasında "Çün duâ kılur Resûl Kesikbaş'a", E nüshasında "Peygamberler duâyı kıldı Kesikbaş'a" şeklinde geç-mektedir. D nüshasında ise "Kesük-baş'a" kelimesi "Kesikbaş'ına" şeklinde geçmektedir.

²⁹⁸ Bu kısım B nüshasında "Düb düz oldu yiğit başdan başa-Ânâ Hakk halâlini virmişdi-Di-ledim lutf-ı ihsân bürümüş idi, C nüshasında "Bir yiğit zâhîr oldu başdan bâ-Ol başın yanına geldi avreti-Hâsıl cümlesin murâdı", D nüshasında "Latîb bir yiğit oldu ol baş yine" E nüsha-sında "Bir yiğit oğlan oldu bak bu işe" şeklinde geçmektedir.

²⁹⁹ Bu kısım B nüshasında "Evvelâ oğlunu Dev yemiş idi", C nüshasında "Oğlunu hem dahî Dev yemişdi", D nüshasında "Oğlunu bir Dev yemiş idi", E nüshasında "Ol oğlanı ol Dev ye-mişdi" şeklinde geçmektedir.

³⁰⁰ Bu kısım B nüshasında "Etin yemiş kemiğin komuş idi", C nüshasında "Kuruca sınıkları kalmışdı", D nüshasında "Kub-kuruca su iken kıymış idi", E nüshasında "Kub-kuruca kemen-gün komuşdu" şeklinde geçmektedir.

Varak 8a

116- Mevlânâ Fakih Ahmed hürmetine ³⁰³	Sen değür hâzırları muradına ³⁰⁴
117- Yâ İlâhî cümle îmân ehline ³⁰⁵	Rahmet eyle bakma yavuz fîline ³⁰⁶
118- İşidenler âzad olsun damûdan ³⁰⁷	Ucmağa evvelden varsun kamudan ³⁰⁸
119- Çünkü hatm oldu iş bu gazâ ³⁰⁹	Sen sevâb vîr gazâmızda bize ³¹⁰
120- Fâilâtün fâilâtün fâilât ³¹¹	Vîr Muhammed Mustafâ'ya salavât ³¹²
121- Bunu yazdım bî-vefâdur rûzigâr ³¹³	Ben ölürsem kala hattım yâdigâr ³¹⁴

³⁰¹ Bu kısım B nüshasında “Âna Hakk canını bağışladı”, C nüshasında “Hem oğlunu Hakk canın bağışladı”, D nüshasında “Ânın canın bağışladı”, E nüshasında “Âna dahî Hakk can bağışladı” şeklinde geçmektedir.

³⁰² Bu kısım B nüshasında “Dilerim iş bu lutf işledi-Lutfun arasun ki dahî Ali”, C nüshasında “Kesikbaş’a Hakk-ı ‘azîm lutf işledi”, D nüshasında “Âna dahî lutf işledi”, E nüshasında “Zihî kerem bu lutfu işledi” şeklinde geçmektedir.

³⁰³ Bu kısım diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

³⁰⁴ Bu kısım B nüshasında “Senün tâ vîresin rahmetinden Mevlânın” şeklinde olup C, D ve E nüshalarında bulunmamaktadır.

³⁰⁵ Bu kısım C ile E nüshalarında “Okuyanı dinleyeni yazanı”, D nüshasında “Okuyanı yâzanı dinleyanı”, şeklinde olup B nüshasında bulunmamaktadır.

³⁰⁶ Bu kısım C nüshasında “Rahmetinle kıl yarlığa gül yâ gani”, D nüshasında “Rahmet eyle yarlığa kıl yâ gani”, E nüshasında “Rahmetinle yarlığa gül yâ gani” şeklinde olup B nüshasında bulunmamaktadır.

³⁰⁷ Bu kısım E nüshasında “Bunlar Hakk’a olunur külli hibâ(?)-Hususan matlubunda gâziler şâhî” şeklinde olup B, C ve D nüshalarında bulunmamaktadır.

³⁰⁸ Bu kısım E nüshasında “Hakk aslanım dedi âna ey ahî-Ver cümlelerin ruhuna salavât” şeklinde olup B, C ve D nüshalarında bulunmamaktadır.

³⁰⁹ Bu kısım B, C ve D nüshalarında bulunmamaktadır. “E nüshasında ise “Bu hikâyet bunda oldu temâm” şeklinde geçmektedir.

³¹⁰ Bu kısım B, C ve D nüshalarında bulunmamaktadır. E nüshasında ise “Duâdan unutma yazanı hemân” şeklinde geçmektedir.

³¹¹ Bu kısım B nüshasında bulunmamaktadır. E ile C nüshasında “Felât felât felât”, D nüshasında “Fâilâtün fâilâtün fâilâtün” şeklinde geçmektedir.

³¹² Bu kısım C nüshasında “Muhammed Mustafâ'ya salavât-Temmet”, D nüshasında “Mustafâ'nın ruhuna's-salavât” şeklinde olup B nüshasında bulunmamaktadır.

³¹³ Bu kısım B nüshasında “Bunu yazdım yadigâr dikmek içün”, D nüshasında “Bunu yâzdım yadigâr olmak içün”, E nüshasında “Temmet iktâb bi-‘avnilâh- el-melikü'l-vehhâb ve bunu yazan Molla Muhammed Efendi sene bin iki yüz dokuz” şeklinde geçmektedir.

³¹⁴ Bu kısım B nüshasında “Okuyana bir duâ kılmak içün”, D nüshasında “Ohûyanlar biz hakıra (?) duâ kılmak içün-Sahib-i hazâ kitâb Temerka bin Ahtûllah sene 1195” şeklinde geçmektedir.

Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi abone olun, Türk Tarih ve Kültürünü Paylaşarak Çoğaltalım, Yarınlarımıza Güç Katalım...

Adedi 7,5 TL Yıllık Abonelik 90 TL Öğrencilere Yıllık Abonelik 75 TL

313 Ocak 2013

Yakın Kültür Tarihimizin Büyük
Toplumsal Aktörü: Prof. Dr. Turan Yazgan
Prof. Dr. Orhan Türkdoğan

“Fikirde” ve “İşde” Bir Zirve

Prof. Dr. Turan Yazgan
Prof. Dr. Mustafa E. ERKAL

Yeni Yüzyılın Gaspıralı’sı: Turan Yazgan
Dr. Muhsin Kadioğlu

Benim Kahramanım
Asena Hilal Yazgan

314 Şubat 2013

Viyana Kuşatması Sonrası Almanya’da
Bir Türk İzi Dr. Ludwig Turcke (1869-1937)
Prof. Dr. Bayhan Çubukçu

Çocuk Şölenlerinden Uluslararası Dostluklara...
Röportaj: Mustafa Aydemir

Türk Tıp Tarihinde Afyonkarahisar
Maden Suyu ve Akalın Paşa’nın Yazısı
Prof. Dr. Ayşegül D. Erdemir

315 Mart 2013

Turan Yazgan: Kalbi Türkiye’de,
Gönü Türk Dünyasında Olan Hocam
Dr. Mustafa Aksoy

“Etnik Milliyetçilik”
Prof. Dr. Mustafa E. Erkal

Yazgan Çınarı
Prof. Dr. R. Ruşen Dora

Avrasya Kavramı ve Avrasya’da Türk Varlığı
Prof. Dr. Saadettin Gömeç

Telefon: 0212 511 10 06

Belgegeçer: 0212 520 53 63

internet: www.turan.org.tr e-posta: tdav@turandergisi.org

